

Karol Maciejko

OD PAŃSTWOWYCH NIERUCHOMOŚCI ZIEMSKICH DO
PAŃSTWOWYCH GOSPODARSTW ROLNYCH
(1946–1982).
CHARAKTERYSTYKA ŹRÓDEŁ DO DZIEJÓW
ROLNICTWA UPAŃSTWOWIONEGO W ZASOBIE
ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W OLSZTYNIE

Słowa kluczowe:

Schlüsselwörter:

Keywords:

Rolnictwo, Państwowe Gospodarstwo Rolne, Archiwum Państwowe
w Olsztynie

Landwirtschaft, staatliche Landwirtschaft, Staatsarchiv in Olsztyn

Agriculture, State Farm, State Archives in Olsztyn

Wstęp

Polskie rolnictwo okresu PRL kojarzy się jednoznacznie z Państwowymi Gospodarstwami Rolnymi, czyli PGR-ami. Gdy jednak próbujemy zagłębić się w problematykę funkcjonowania tego przedsiębiorstwa, okazuje się, że powszechnie znane PGR-y, to nie monolityczne gospodarstwo, ale szereg zróżnicowanych instytucji, które przechodziły na przestrzeni lat kolejne transformacje.

Kwerenda archiwalna wymusza zdobycia podstaw wiedzy w zakresie zawło-
ści organizacyjnych tej, a właściwie tych, instytucji. Punktem wyjścia do dalszych
analiz, jest fakt zróżnicowania hierarchicznego PGR. Najniżej w tym układzie
funkcjonowało pojedyncze gospodarstwo (majątek, zespół)¹, które podporządko-
wane było organom PGR szczebla wojewódzkiego, nad którymi czuwała jeszcze
centrala w Warszawie. Zakres zależności ulegał na przestrzeni lat zmianom, co opi-
sano niżej – w zarysie przemian organizacyjnych.

Przedmiotem niniejszej pracy będą materiały archiwalne wszystkich insty-
tucji PGR szczebla wojewódzkiego, przechowywane w Archiwum Państwowym

¹ Por. K. Maciejko, Zarząd Państwowych Nieruchomości Ziemskich czy Państwowe Nieruchomości Ziemskie – problem nazwy zespołu na tle dziejów jego twórcy, Archeion, 2015, t. CXVI, s. 128.

w Olsztynie (dalej: APO), z okresu 1946–1982. Chociaż rok 1982 nie kończy dziejów PGR, jednak źródła do schyłkowego okresu funkcjonowania tej instytucji znajdują się nadal u aktotwórcy, stąd nie są przedmiotem niniejszej pracy².

Pod ogólną nazwą: Państwowe Gospodarstwa Rolne, w omawianym okresie, kryją się w istocie następujące przedsiębiorstwa:

Nazwa instytucji	Czas funkcjonowania
Zarząd Państwowych Nieruchomości Ziemskich	1946–1949
Zarząd Okręgowy Państwowych Gospodarstw Rolnych	1949–1954
Zjednoczenia Państwowych Gospodarstw Rolnych	1954–1957
Wojewódzki Zarząd Państwowych Gospodarstw Rolnych	1956–1959
Wojewódzkie Zjednoczenie Państwowych Gospodarstw Rolnych	1959–1975
Zjednoczenie Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej	1975–1982

W APO spuścizna aktowa wyżej przedstawionych instytucji uporządkowana jest w dwóch zespołach archiwalnych. Pierwszy z nich to zespół prosty o nazwie: Zarząd Państwowych Nieruchomości Ziemskich. Zarząd Okręgowy w Olsztynie (dalej: ZPNZ) – o numerze 2471, który skupia 318 jednostek archiwalnych, to jest 3,78 mb, z okresu 1946–1949. Kolejnym jest zespół o nazwie: Zjednoczenie Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej (dalej: Zjednoczenie PPGR), który zawiera spuściznę po następujących twórcach: Zarząd Okręgowy Państwowych Gospodarstw Rolnych; Zjednoczenia Państwowych Gospodarstw Rolnych; Wojewódzki Zarząd Państwowych Gospodarstw Rolnych; Wojewódzkie Zjednoczenie Państwowych Gospodarstw Rolnych; Zjednoczenie Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej, czyli jest to zespół złożony, na który składa się 2058 j.a., co daje 38,35 mb.

Tak obszerna spuścizna aktowa została usystematyzowana w seriach. Podstawą tworzenia serii i podserii akt, w przypadku ZPNZ były komórki organizacyjne jakie wówczas funkcjonowały. Natomiast strukturę archiwalną zespołu Zjednoczenie PPGR oparto o nazwy instytucji, które prezentuje wyżej przedstawiona tabela. Zatem poszczególne serie akt zyskały nazwy przedsiębiorstw, które funkcjonowały w danym okresie. W ramach serii utworzono podserie, których nazwy i układ odpowiada strukturze organizacyjnej³ poszczególnych twórców archiwalnych.

² Zgodnie ze sprawozdaniem likwidacyjnym Zjednoczenie Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej z 30 czerwca 1982 roku (Zob. Archiwum Państwowe w Olsztynie [dalej: APO], Zjednoczenie Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej w Olsztynie [dalej: ZPPGR], sygn. 557/2049, ss. 24–26) zasoby archiwum zakładowego zostały przekazane następcy prawnemu, czyli Zrzeszeniu PGR w Olsztynie, kolejny spadkobierca w postaci Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa przekazał w 2003 roku dokumentację wytworzona do 1982 roku Archiwum Państwowemu w Olsztynie (Zob. APO, Księga nabytków, nr 4407/2003).

³ Dla każdego z twórców zespołu zastosowano strukturę organizacyjną obowiązującą w dniu likwidacji instytucji.

1. Zarys przemian organizacyjnych.

1.1. Zarząd Państwowych Nieruchomości Ziemskich.

Pierwsze lata po drugiej wojnie światowej przyniosły przeobrażenia w stosunkach własnościowych i strukturze agrarnej w Polsce. Zmiany te zapowiadał już Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (dalej: PKWN) z lipca 1944 roku, a wcielił je w życie i doprecyzował dekret PKWN o przeprowadzeniu reformy rolnej z dnia 6 września 1944 roku⁴. Na mocy tego dekretu *nieruchomości ziemskie o charakterze rolniczym (...) będące własnością obywateli Rzeszy Niemieckiej i obywateli polskiej narodowości niemieckiej oraz te, których rozmiar łączny przekraczał 100 ha powierzchni ogólnej (...)*⁵ przeznaczono na cele reformy rolnej, która miała polegać na podziale ziemi „między chłopów małorolnych, średniorolnych, [...], drobnych dzierżawców oraz robotników rolnych”, a nadziały miały stanowić „własność indywidualną”. Odstąpiono zatem od wdrażania sowieckiego modelu kolektywizacji, na rzecz stopniowych przemian.

Pomysł wyrażony w zapisach dekretu okazał się trudny do zrealizowania w specyficznych warunkach Ziemi Odzyskanych. Wynikało to ze zbyt dużego obszaru do zagospodarowania i braku chętnych do osadnictwa. Jednocześnie zagadnienie szybkiego zagospodarowania ziem poniemieckich było sprawą z wielu względów zasadniczą. Wymagała tego konieczność udowodnienia na arenie międzynarodowej, że uzyskane tereny jesteśmy w stanie sprawnie zagospodarować i zintegrować z ziemiemi dawnymi. Był to test skuteczności nowej władzy. Konieczność efektywnego zagospodarowania tych obszarów wymagała sprawdzonych metod i fachowców, co w znacznej mierze przyczyniło się do odstąpienia (przynajmniej w pierwszej fazie) od gwałtowej nacjonalizacji rolnictwa⁶.

W styczniu 1946 roku powołano do istnienia Zarząd Państwowych Nieruchomości Ziemskich, którego struktura miała się oprzeć na Zarządzie Centralnym z siedzibą w Poznaniu oraz podległych mu Zarządach Okręgowych. Zarząd Okręgowy w Olsztynie rozpoczął swoją działalność na początku marca 1946 roku. Pierwszym dyrektorem ZPNZ został pułkownik Adam Nieniewski. Instytucja ta obejmowała powiaty: Bartoszyce, Braniewo, Górowo Iławeckie, Morąg, Nidzica, Olsztyn, Ostróda, Pasłęk, Susz, Szczytno. Na terenie województwa olsztyńskiego funkcjonował ponadto Zarząd Wschodnio-Mazurski z siedzibą w Łuczanych (dziś: Giżycko)⁷. Głównym celem działalności ZPNZ było kompleksowe zago-

⁴ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 roku o przeprowadzeniu reformy rolnej, Dz. U. z 1944 roku, nr 4, poz. 17.

⁵ Ibidem, art. 2.

⁶ K. Maciejko, op. cit., ss. 125–127.

⁷ Ibidem, s. 128.

spodarowanie administrowanych ziem i przygotowanie ich do przyszłej parcelacji. Jego zadania i funkcje odzwierciedla struktura organizacyjna, która mimo licznych przemian oparta była zasadniczo na następujących wydziałach i referatach:

WYDZIAŁ I - OGÓLNO-ORGANIZACYJNY ⁸	
nazwa referatu	Kompetencje
Organizacyjny	sprawy organizacji zarządu i podległych jednostek; opracowanie strony organizacyjnej zjazdów, konferencji, zebrań; czuwanie nad pracą biurową; opracowanie dla Zarządu Centralnego we współpracy z innymi wydziałami sprawozdań z działalności; kontrola etatów pod względem wydajności; opracowanie danych do preliminarza w zakresie wydatków administracyjnych
Prawno-ubezpieczeniowy	opracowanie i opiniowanie wewnętrznych aktów prawnych; udział w przetargach; udział w dochodzeniach karnych i cywilnych przeciwko pracownikom ZPNZ.; prowadzenie spraw emerytalnych pracowników terenowych; prowadzenie spraw podatków i danin
Spoleczny	organizacja wszelkich poczynań kulturalno-oświatowych (świetlice, dziecińce, biblioteki, opieki nad matką, wczasy, kursy, odczyty, pogadanki, radiofonizacja); współpraca z organizacjami społeczno-politycznymi i młodzieżowymi; organizowanie współzawodnictwa pracy; organizowanie lecznictwa
Bezpieczeństwa i Higieny Pracy	organizacja stałej akcji poprawiającej BHP; opracowanie własnych metod i urządzeń ochronnych; ewidencja i statystyka BHP; organizacja koła BHP w zespołach i sekcji BHP w majątkach
Gospodarczy	administracja budynków ZPNZ; zakup i ewidencja materiałów biurowych; kontrola opłat za telefony; prowadzenie stołówki i kart żywnościowych; prowadzenie magazynu materiałów piśmiennych, stołówki
Kancelaria Ogólna	działa na podstawie instrukcji kancelaryjnej

Zakres zadań i funkcji Wydziału Rolnego ulegał największym zmianom i rozbudowie. Zarządzeniem Dyrektora Naczelnego ZPNZ z dnia 11 sierpnia 1948 roku o reorganizacji Wydziałów rolnych⁹ komórka ta otrzymała strukturę, którą prezentuje poniższa tabela:

⁸ Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN], Państwowe Nieruchomości Ziemskie. Zarząd Centralny w Poznaniu, sygn. 429/97, ss. 124–151, Zarządzenie Dyrektora Naczelnego z dnia 10.03.1946 roku Nr. Org. 4/46 w sprawie przepisów kancelaryjnych dla Zarządów Centralnych i Zarządów Okręgowych.

⁹ APO, Zarząd Państwowych Nieruchomości Ziemskich. Zarząd Okręgowy w Olsztynie [dalej: ZPNZ], sygn. 2471/3, Zarządzenie Dyrektora Naczelnego ZPNZ z dnia 11 sierpnia 1948 roku o reorganizacji wydziałów rolnych w Z.O. ZPNZ.

WYDZIAŁ II – ROLNY	
nazwa referatu	Kompetencje
Administracyjny	opracowanie zagadnień organizacji zespołów; typowanie i przygotowanie obiektów rolnych do parcelacji; kontrola protokołów zdawczo-odbiorczych przy zmianach na stanowisku administratora zespołu; wykonanie zarządzeń poinspekcyjnych; opracowanie materiału fachowego na odprawy inspektorów administracyjnych i administratorów zespołów; opracowanie wytycznych do preliminarzy budżetowych oraz kontrola i zatwierdzanie tych preliminarzy; opracowanie razem z wydziałem V preliminarza budżetowego; prowadzenie obliczeń i stałej ewidencji nadwyżek produkcyjnych zespołów; opracowanie rozdzielników dla Wydziału Zaopatrzenia i Zbytu na środki produkcji i inne materiały [rozdzielono funkcje dyspozycyjne od wykonawczych, wydział II – zlecał, a wydział III – realizował]; prowadzenie ewidencji i kontrolowanie ilościowej obsady pracowników fizycznych; utrzymywanie stałego kontaktu z Urzędami Zatrudnienia i P.U.R. oraz przeprowadzenie werbunku robotników; utrzymanie stałego kontaktu ze związkami zawodowymi; prowadzenie ewidencji obiektów wydzierżawionych; organizowanie, ewidencjonowanie i eksploatowanie obwodów łowieckich
Produkcji Roślinnej	rejonizacja i planowanie rozmiarów produkcji poszczególnych roślin w zespołach oraz związanego z tym nawożeniem; kontrolowanie płodozmianu w majątkach; kontrola zawieranych umów plantacyjnych – kwalifikowanie dokonanych zasiewów; planowanie upraw roślin specjalnych; racjonalna gospodarka materiałem nasiennym; opracowanie planu pielęgnacji i eksploatacji użytków zielonych; rejonizacja i organizacja produkcji sadowniczej i ogrodniczej oraz ustalenie jakości i rozmiarów teje produkcji
Produkcji Zwierzęcej	organizowanie hodowli i chowu zwierząt hodowlanych i użytkowych; czuwanie nad całością zagadnień weterynaryjnych
Rybacki	bezpośrednie kierownictwo administracji gospodarstw rybnych; prowadzenie szczegółowej kartoteki gospodarstw stawowych
Przemysłu Rolnego	opracowanie planów gospodarczych dla poszczególnych zakładów przemysłowych; nadzór i kontrola ogólnej gospodarki zakładów przemysłowych
Inspektorat Mechanizacji	instruowanie administracji zespołów w dziedzinie mechanizacji rolniczej; współpraca z zarządami okręgowymi T.O.R. [Transportowa Obsługa Rolnictwa]; planowanie eksploatacji ciągników i maszyn rolnych uzgodnione z wydziałem rolnym; planowanie napraw uzgodnione z T.O.R.; opracowanie specjalnych sprawozdań; kontrola terenu w zakresie mechanizacji; kontrolowanie napraw w warsztatach; rejonizacja sprzętu mechanicznego; instruowanie personelu technicznego

WYDZIAŁ II – ROLNY	
nazwa referatu	Kompetencje
Inspektorat Mechanizacji ¹⁰	ewidencja ciągników i maszyn; zapotrzebowanie artykułów technicznych i części zapasowych; opracowanie danych do preliminarza budżetowego ZPNZ

Również Wydział III – Zaopatrzenia i Zbytu, zasadniczą reorganizację przeszedł w roku 1948¹¹. Jej wyniki przedstawia poniższa tabela:

WYDZIAŁ III – ZAOPATRZENIA I ZBYTU	
nazwa referatu	Kompetencje
Ogólny	opracowanie planu zakupu i zbytu oraz nadzór i kontrola jego wykonania; czuwanie nad współpracą z wydziałami: rolnym i finansowym
Ziemniaków i Żywca	sprawy: nasion oleistych; ziarna siewnego, aprowizacyjnego i paszy; ziemniaków, warzyw i owoców; inwentarza żywego, ryb
Surowców Rolno-Przemysłowych	sprawy: cukru, cykorii, mączki kartoflanej; lnu, chmielu, konopi, wikliny; wełny, wlosia i skór
Środków Produkcji Rolniczej	sprawy: materiałów pędnych, smarów; opału, nawozów sztucznych; artykułów technicznych, chemikaliów, materiałów budowlanych, maszyn rolniczych i części, wozów, przyczep; nadzór nad magazynem
Transportowy	opracowanie planu transportu artykułów, przeznaczonych do zaopatrzenia zespołów względnie przeznaczonych do zbytu; organizacja i wykonanie przewozu artykułów nabywanych i zbywanych transportem kolejowym, wodnym lub samochodowym; ustalanie zasad dla organizacji transportu w zespołach; kontrola gospodarki w zakresie spraw transportowych; kontrola prawidłowości obliczeń wszelkich opłat taryfowych przy przewozach kolejowych i innych; Park Samochodowy ¹² (garaże z maszynami, stacje obsługi technicznej)

Kolejny Wydział IV – Finansowy, należał do najbardziej stabilnych pod względem organizacyjnym. Restrukturyzacja przedsiębiorstwa w 1948 roku dokonała podziału Referatu Budżetowo-Finansowego, na dwie odrębne komórki: Budżetową i Finansową oraz utworzyła Referat Inwestycyjny.

¹⁰ Ibidem, Zarządzenie Dyrektora Naczelnego ZPNZ z dnia 1 czerwca 1948 roku o reorganizacji Wydziału Mechanizacji w dziale rolnym Zarządu Centralnego ZPNZ i Inspektoratu Mechanizacji w Wydziałach Rolnych Zarządów Okręgowych ZPNZ (Nr. D. I-1/3/61/48).

¹¹ Ibidem, Zarządzenie Dyrektora Naczelnego ZPNZ z dnia 1 lipca 1948 roku o reorganizacji Wydziałów Zaopatrzenia i Zbytu Zarządów Okręgowych ZPNZ (Nr. D. 1/3/98/48, Org. 15/48).

¹² AAN, op. cit., sygn. 429/1, ss. 17–18, Zarządzenie Dyrektora Naczelnego z 10 marca 1946 roku o tymczasowej instrukcji dla Parku Samochodowego w Zarządach Okręgowych ZPNZ, Nr Org. 6/46; APO, ZPNZ, sygn. 2471/3, Zarządzenie Dyrektora Naczelnego z dnia 3 grudnia 1948 Nr. D. I-1/3/163/48 zmieniające zarządzenie z dnia 1 lipca 1948 roku Nr. D. I-1/3/98/48 Org. 15/48 o reorganizacji wydziału zaopatrzenia i zbytu. [Park Samochodowy został wyodrębniony w samodzielny referat w ramach wydziału III] .

Wydział V – Regulacji i Planowania, nie został uwzględniony w pierwotnej strukturze przedsiębiorstwa. Utworzono go w roku 1948,¹³ z dotychczasowego Samodzielnego Referatu Ekonomiczno-Statystycznego, który funkcjonował od 1946 roku. Zadania i porządek tej komórki organizacyjnej prezentuje tabela:

WYDZIAŁ V – REGULACJI I PLANOWANIA	
nazwa referatu	Kompetencje
Ekonomiczny	zagadnienia planowania gospodarczego; sprawy informacyjno-prasowe; kontrola i ustalanie kosztów produkcji
Statystyczny	sprawozdawczość zlecona – stała; sprawozdawczość dekadowa; sprawozdawczość dorywcza
Agrarno-Regulacyjny	ruch majątków; parcelacja i osadnictwo; regulacja rolna; pomiary rolne; melioracja
Budowlany ¹⁴	akcja budowlana na terenie okręgu; nadzór i kontrola budowlana; opracowanie programu i planowania akcji budowlanej; sprawozdawczość

Ponadto rozwój struktur ZPNZ doprowadził do powstania najpierw Samodzielnego Referatu Personalnego 31 lipca 1947 roku¹⁵, a następnie Wydziału Personalnego 23 lipca 1948 roku¹⁶. Kompetencje poszczególnych referatów tego wydziału prezentuje poniższa tabela:

WYDZIAŁ VI – PERSONALNY	
nazwa referatu	Kompetencje
Osobowy	opracowywanie zarządzeń w sprawach osobowych; załatwienie zażeń wynikłych ze stosunku służbowego; sprawy uposażenia; wystawianie delegacji; sprawy urlopowe; wystawianie legitymacji służbowych; kontrola list obecności; prowadzenie akt osobowych i ewidencji pracowników
Kadr i Zatrudnienia	sprawy polityki personalnej; nadzór nad szkoleniem kadr pracowniczych; sprawy odznaczeń; opiniowanie i załatwianie wniosków o zapomogi, nagrody

¹³ APO, ZPNZ, sygn. 2471/3, Zarządzenie Dyrektora Naczelnego z dnia 23 lipca 1948 roku o utworzeniu wydziałów Regulacji i Planowania w Zarządach Okręgowych ZPNZ.

¹⁴ Ibidem, Zarządzeniem Dyrektora Naczelnego ZPNZ z dnia 1 kwietnia 1948 roku o utworzeniu Okręgowych Inspektoratów Budowlanych przy Zarządach Okręgowych ZPNZ (Nr. D. I-1/3/45/48); [początkowo komórka ta funkcjonowała przy wydziale rolnym, wraz z utworzeniem wydziału V, stała się referatem tego wydziału].

¹⁵ Ibidem, Zarządzenie Dyrektora Naczelnego ZPNZ z dnia 31 lipca 1947 roku Nr. D. I-1/3/40/47-Org. 10/47 o utworzeniu Samodzielnego Wydziału Personalnego w Z. C. i Samodzielnych Referatów Personalnych w Z. O.

¹⁶ Ibidem, Zarządzenie Dyrektora Naczelnego z dnia 23 lipca 1948 roku o utworzeniu Działu Personalnego w Zarządzie Centralnym ZPNZ Nr. D. I-1/3/104/48.

Krótką historią ZPNZ kończy się w 29 marca 1949 roku, kiedy to Minister Rolnictwa i Reform Rolnych utworzył na bazie ZPNZ Centralny Zarząd Państwowych Gospodarstw Rolnych, w którego strukturze znalazł się Zarząd Okręgowy Państwowych Gospodarstw Rolnych w Olsztynie (dalej: Zarząd Okręgowy PGR)¹⁷.

1.2. Zarząd Okręgowy Państwowych Gospodarstw Rolnych w Olsztynie.

Centralnemu Zarządowi Państwowych Gospodarstw Rolnych (dalej: Centralny Zarząd PGR) miały podlegać 24 Zarządy Okręgowe. Głównym kryterium restrukturyzacji zarządzania rolnictwem państwowym były przesłanki polityczne¹⁸, które prowadziły do nacjonalizacji wszystkich gałęzi działalności gospodarczej. Dotychczasowe struktury zarządzające skupione wokół Państwowych Nieruchomości Ziemskich, a oparte na przedwojennym ziemiaństwie, nie mieściły się w nowych standardach. Proces przejmowania majątków i zarządu nad nimi musiał odbywać się stopniowo, tak by nie zakłócić realizacji podstawowych zadań przedsiębiorstwa. Dlatego najważniejszą cezurą był koniec roku gospodarczego, czyli 30 czerwca 1949 roku¹⁹.

Zarząd Okręgowy PGR rozpoczął swoje funkcjonowanie z dniem 1 lipca 1949 roku²⁰. Przedmiotem jego działalności było koordynowanie, nadzorowanie i kontrolowanie oraz ogólne kierownictwo nad wydzielonymi z administracji państwowej przedsiębiorstwami. Zarząd Okręgowy PGR podlegał nadzorowi Centralnego Zarządu PGR²¹. Z kolei sam miał podporządkowane sobie jednostki administracyjne niższego rzędu, w postaci: zespołów gospodarstw rolnych, stawowych i jeziorowych, samodzielnych gospodarstw rolnych i hodowlanych, stacji zwierząt zarodowych i futerkowych, zakładów przemysłu rolnego, wydzielonych specjalnych warsztatów reparacyjno-mechanicznych²².

Pierwotnie Zarząd Okręgowy PGR sprawował nadzór nad 35 zespołami²³, a swym zasięgiem terytorialnym obejmował powiaty: Bartoszyce, Braniewo, Góro-

¹⁷ Zarządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z 29 marca 1949 roku wydane w porozumieniu z Ministrem Skarbu i Prezesem Centralnego Urzędu Planowania o utworzeniu Centralnego Zarządu Państwowych Gospodarstw Rolnych, Monitor Polski Nr A=19 z dnia 31. III. 49 roku poz. 386.

¹⁸ APO, ZPPGR, sygn. 557/341, Sprawozdania i analizy zbiorcze.

¹⁹ AAN, op. cit., sygn. 429/8, Zarządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych w sprawie likwidacji Państwowych Nieruchomości Ziemskich z dnia 5 maja 1949 roku.

²⁰ APO, ZPPGR, sygn. 557/296, Zarządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1 lipca 1949 roku w sprawie przekazania CZ PGR majątku nieruchomego w zarząd i użytkowanie, a ruchomego na własność.

²¹ Zarządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 31 grudnia 1949 roku o utworzeniu Okręgowych Zarządów Państwowych Gospodarstw Rolnych. M.P. z 1949 roku. Nr A-13, poz. 138.

²² APO, ZPPGR, sygn. 557/546, Zarządzenie Dyrektora Generalnego Centralnego Zarządu PGR z dnia 1 lipca 1949 roku w sprawie przejściowego ustalenia terenowej administracji Państwowych Gospodarstw Rolnych.

²³ APO, ZPPGR, sygn. 557/400, Schemat zespołów PGR na dzień 1 lipca 1949 roku; APO, ZPPGR, sygn. 557/546, Załącznik do zarządzenia Dyrektora Generalnego z dnia 1 lipca 1949 roku.

wo ławeckie, ława, Lidzbark Warmiński, Morąg, Nidzica, Olsztyn, Ostróda, Pasłęk, Szczytno.²⁴ Struktura organizacyjna Zarządu Okręgowego PGR, początkowo oparta na dyrektorze oraz trzech wicedyrektorach: Technicznym, Socjalno-Ekonomicznym i Finansowo-Administracyjnym²⁵, przechodziła liczne reorganizacje²⁶. Znaczącą zmianę przeprowadzono w roku 1951²⁷ wprowadzając nową strukturę organizacyjną Zarządu Centralnego i Zarządów Okręgowych PGR. Według tego porządku na czele Zarządu Okręgowego PGR stał dyrektor, który mianował 2 zastępców (Zastępca dyrektora ds. produkcji – Główny Agronom, Zastępca dyrektora ds. administracyjno-finansowych). Ich zadaniem było koordynowanie, nadzorowanie i ogólne kierownictwo pracowników związanych z wykonaniem zadań Zarządu Okręgowego PGR.

Dyrektorowi Zarządu Okręgowego PGR podlegały następujące komórki organizacyjne:

1. Dział Personalny i Szkolenia Zawodowego
2. Dział Koordynacji Planu i Zatrudnienia
 - 2.1. Sekcja Koordynacyjna Planu, Statystyki i Sprawozdawczości
 - 2.2. Sekcja Zatrudnienia i Płac
3. Dział Księgowości
 - 3.1. Sekcja Instruktażu i Bilansów Zbiorczych
 - 3.2. Sekcja Księgowości Administracyjnej
4. Inspektorat Kontroli
5. Referat Ochrony
6. Inspektorat Rejonowy Hodowli Koni Elitarnych
7. Dział Inwestycyjny
 - 7.1. Inspekcja Inwestycyjna
 - 7.2. Sekcja Planowania Inwestycji
 - 7.3. Sekcja Techniczna
 - 7.4. Sekcja Remontów i Konserwacji.

²⁴ Struktura podporządkowanych przedsiębiorstw ulegała częstym zmianom, z których najbardziej znaczącą było powołanie z dniem 19 lutego 1952 roku Zarządu Okręgowego w Ornecie. Podlegać miały mu wszystkie jednostki PGR znajdujące się w powiatach: Bartoszyce, Braniewo, Górowo ławeckie, Lidzbark Warmiński, Morąg, Pasłęk, Reszel. W ten sposób ograniczono zasięg funkcjonowania Zarządu Okręgowego PGR w Olsztynie. Zob. APO, ZPPGR, sygn. 557/545, Pismo OZ PGR Nr.XIII-AG-2/6/51

²⁵ APO, ZPPGR, sygn. 557/546, Zarządzenie Dyrektora Generalnego Centralnego Zarządu PGR z dnia 1 lipca 1949 roku w sprawie przejściowego ustalenia terenowej administracji Państwowych Gospodarstw Rolnych.

²⁶ APO, ZPPGR, sygn. 557/544, Zarządzenie Nr 1 OZ PGR z dnia 10 stycznia 1950 roku w sprawie organizacji kancelarii zespołowych; APO, ZPPGR, sygn. 557/546, Zarządzenie Dyrektora Generalnego C. Z. PGR z dnia 4 września 1950 roku w sprawie ustalania zakresu czynności w Okręgowych Zarządach PGR.

²⁷ Ibidem, Zarządzenie nr 11 Dyrektora Generalnego Centralnego Zarządu Państwowych Gospodarstw Rolnych z dnia 12 lutego 1951 roku.

Zastępcy Dyrektora do Spraw Produkcji podlegał:

1. Starszy Referent Regulacji i Zmian Stanu Posiadania
2. Inspektor Bezpieczeństwa i Higieny Pracy
3. Dział Produkcji Roślinnej
4. Dział Produkcji Zwierzęcej
5. Dział Rybactwa
6. Dział Produkcji Przemysłowej
7. Dział Mechanizacji i Transportu Własnego
8. Sekcja Weterynarii.

Zastępcy Dyrektora do spraw administracyjno-finansowych podlegał:

1. Dział Finansowy
2. Sekcja Socjalna
3. Dział Administracyjno-Gospodarczy
4. Dział Obrotu Towarowego i Zaopatrzenia Technicznego
 - 4.1. Sekcja Obrotu Towarowego
 - 4.2. Sekcja Zaopatrzenia.

Kompetencje i zakres działania komórek organizacyjnych Zarządu Okręgowego PGR²⁸ prezentuje poniższa tabela:

Nazwa komórki organizacyjnej	Kompetencje i zakres działania
Dział Personalny i Szkolenia Zawodowego	prorowadzenie dokładnej ewidencji i statystyki pracowników umysłowych i fizycznych, organizacja oceny bieżącej pracy kadr, przygotowanie całokształtu materiałów dotyczących przyjmowania, powoływania, zwalniania, przenoszenia, awansowania, zaszeregowania pracowników PGR i podległych jednostek organizacyjnych, organizowanie praktyk
Dział Koordynacji Planu i Zatrudnienia	
Sekcja Koordynacji Planu, Statystyki i Sprawozdawczości	sporządzanie zbiorówki planu gospodarczo-finansowego, zestawienie planu bilansu zatrudnienia i funduszu płac, środków produkcji i ziemiopłodów, sprawozdawczość i statystyka
Sekcja Zatrudnienia i Płac	zatrudnienie i ruch robotników, planowanie zatrudnienia, zagadnienia płac i premii, sprawozdawczość, kontrola wykonania planów zatrudnienia w zespołach

²⁸ Ibidem, Zarządzeniem nr 22 Dyrektora Generalnego Centralnego Zarządu Państwowych Gospodarstw Rolnych z dnia 21 marca 1951 roku.

Nazwa komórki organizacyjnej	Kompetencje i zakres działania
Dział Księgowości	instruktaż zespołów w zakresie księgowości i zagadnień finansowych, sporządzanie zbiorczych zestawień na podstawie nadesłanych przez zespoły okresowych i rocznych bilansów, prowadzenie księgowości wpływów i wydatków PGR, sporządzanie okresowych bilansów administracyjnych
Inspektorat Kontroli	na czele stał kierownik podległy bezpośrednio dyrektorowi, który kierował kontrolą celowości, legalności i gospodarności całokształtu działalności podległych jednostek organizacyjnych ²⁹
Dział Inwestycji	
Inspekcja Inwestycyjna	kontrola realizacji inwestycji i remontów, kontrola nadzoru budowlanego, sprawozdawczość z kontroli
Sekcja Planowania Inwestycyjnego	sporządzanie zbiorczych planów inwestycyjnych, sporządzanie zbiorczego planu zaopatrzenia, nadzór nad realizacją finansową inwestycji, ogólna sprawozdawczość z zakresu inwestycji
Sekcja Techniczna	dokumentacja techniczna, planowanie wykonawstwa i ewidencja robót inwestycyjnych, wykonawstwo własne i zlecone, sprawy zaopatrzenia, sprawozdawczość techniczna
Sekcja Remontów i Konserwacji	planowanie rzeczowe i materiałowe w zakresie remontów i konserwacji obiektów lądowo-wodnych, budowli oraz urządzeń techniczno-przemysłowych, planowanie finansowe i sprawozdawczość w zakresie remontów
Dział Produkcji Roślinnej	planowanie produkcji, realizacja i analiza przebiegu wykonania planu produkcyjnego, prowadzenie sprawozdawczości, instruktaż i nadzór nad cyklem produkcyjnym w zakresie zbóż kwalifikowanych, konsumpcyjnych, roślin motylkowych, okopowych i przemysłowych, planowanie i zakładanie nowych pastwisk i plantacji, planowanie i nadzór nad cyklem produkcyjnym w zakresie ogrodnictwa i pszczelarstwa, instruktaż w zakresie zwalczania chorób i szkodników, prowadzenia ewidencji i sprawozdawczości w zakresie ochrony roślin, sprawy płodozmianów, ewidencja użytkowania i klasyfikacji gruntów ornych, sprawozdawczość w zakresie organizacji produkcji roślinnej, nawożenia i uprawy mechanicznej
Dział Produkcji Zwierzęcej	hodowla bydła, hodowla owiec, hodowla trzody chlewnej, hodowla zwierząt futerkowych, hodowla drobiu, hodowla koni roboczych;

²⁹ Szczegółowy zakres działania Inspektoratu Kontroli regulowało zarządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 25 maja 1949 roku o organizacji i funkcjonowaniu kontroli wewnętrznej w Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych oraz urzędach, instytucjach i przedsiębiorstwach podległych wydane w porozumieniu z Prezesem Najwyższej Izby Kontroli na wniosek ministra rolnictwa i reform rolnych, M.P. z 1949 roku Nr A-50; oraz Zarządzenia Dyrektora Generalnego Centralnego Zarządu nr XK/I/1-19 z dnia 13 kwietnia 1949 roku w sprawie organizacji kontroli wewnętrznej w Centralnym Zarządzie i Okręgowych Zarządach Państwowych Gospodarstw Rolnych.

Nazwa komórki organizacyjnej	Kompetencje i zakres działania
Dział Produkcji Zwierzęcej	w zakresie hodowli bydła, owiec, trzody chlewnej, zwierząt futerkowych i drobiu – planowanie zadań produkcyjnych, realizacja i analiza przebiegu wykonania planu produkcyjnego, dysponowanie materiałem hodowlanym, prowadzenie sprawozdawczości, instruktaż, udział w doszkalananiu pracowników produkcji zwierzęcej; w zakresie hodowli koni roboczych – planowanie i nadzór nad wykonaniem planu pokryć klaczy, nadzór nad organizacją źrebięciarni, planowanie i nadzór nad wykonaniem planu masowych transportów przy użyciu koni
Dział Rybactwa	sporządzanie planów produkcji, realizacja i analiza przebiegu ich wykonania, nadzór nad stosowaniem właściwej techniki produkcji i konserwacją urządzeń technicznych oraz sprzętu rybackiego, sprawozdawczość w zakresie produkcji stawowej, jeziorowej i zarybieniowej
Dział Produkcji Przemysłowej	gorzelnictwo, młynarstwo, płatkarstwo, browarnictwo, winiarstwo, tartaki
Dział Mechanizacji i Transportu Własnego	eksploatacja pojazdów, technika ruchu, warsztaty, elektryfikacja
Sekcja Weterynarii	na czele stał instruktor – lekarz weterynarii, kierujący całokształtem spraw weterynaryjnych w PGR ze szczególnym uwzględnieniem profilaktyki weterynaryjnej
Instruktor Bezpieczeństwa i Higieny Pracy	sprawy bezpieczeństwa i higieny pracy, usprawnienia, racjonalizatorstwo i wynalazczość
Referat Regulacji i Zmian Stanu Posiadania	przejmowanie obiektów lub ich części, przekazywanie obiektów, zmiany własności obiektów, pomiary i klasyfikacja gruntów, ewidencja stanu posiadania oraz sprawozdawczości z ruchu ziemią
Dział Finansowy	planowanie gospodarczo-finansowe – tj. opracowywanie zbiorczego planu finansowego jednostek terenowych budżetu administracyjnego, sprawozdań z wykonania planu i budżetu, analizy sprawozdań, sprawy budżetowo-bankowe tj. opracowywanie wniosków dotyczących kredytów, właściwe realizowanie własnych środków obrotowych, sporządzenie list plac, ubezpieczenia i obciążenia publiczne
Sekcja Socjalna	planowanie akcji socjalnej, nadzorowanie wykonania planu akcji socjalnej, opracowanie instrukcji na podstawie zarządzenia Centralnego Zarządu PGR, inicjowanie i organizowanie opieki socjalnej i zdrowotnej
Dział Administracyjno-Gospodarczy	prowadzenie kancelarii ogólnej, obsługa kancelaryjna dyrektora i innych organów PGR, zaopatrzenie biura i nadzór nieruchomości, magazyny gospodarcze, dyspozycje samochodami, sprawy przeciwpożarowe, sprawy organizacyjno-prawne, sprawy łowieckie, archiwum

Nazwa komórki organizacyjnej	Kompetencje i zakres działania
Dział Obrotu Towarowego i Zaopatrzenia Technicznego	
Sekcja Obrotu Towarowego	obróć ziemiopłodami, żywcem i paszą
Sekcja Zaopatrzenia	zaopatrzenie w maszyny, narzędzia, środki transportu i inne artykuły techniczne

Zmiany organizacyjne z 1951 roku były wynikiem poważnych przekształceń na szczeblu centralnym³⁰. Zlikwidowano Centralny Zarząd PGR, w jego miejsce powołując Ministerstwo Państwowych Gospodarstw Rolnych. Z kolei Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych przekształcone zostało w Ministerstwo Rolnictwa. Do zakresu działania Ministra PGR należały sprawy państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej, które zostały wyłączone z gestii Ministra Rolnictwa.

W 1953 roku Zarząd Okręgowy PGR, który pierwotnie był na rozrachunku gospodarczym wszedł w skład Ministerstwa PGR i stał się jednostką budżetową³¹. Z kolei zespoły PGR podniesione zostały do rangi osobno zarejestrowanych przedsiębiorstw na wewnętrznym rozrachunku³².

Działalność Zarządu Okręgowego PGR ustalała z dniem 1 marca 1954 roku, na mocy Zarządzenia nr 68 Ministra PGR z dnia 27 lutego 1954 roku³³. Jednocześnie powołano do istnienia 7 Centralnych Zarządów Państwowych Gospodarstw Rolnych (Bydgoszcz, Katowice, Koszalin, Olsztyn, Poznań, Szczecin, Warszawa). Centralne Zarządy miały kierować działalnością 45 zjednoczeń terenowych o węższym terytorialnie zasięgu działania, zarządzających z kolei zespołami PGR³⁴.

1.3. Zjednoczenia Państwowych Gospodarstw Rolnych.

W wyniku wyżej przedstawionych zmian zespoły utraciły samodzielność gospodarczą i stały się częścią składową Zjednoczeń Państwowych Gospodarstw Rolnych (dalej: Zjednoczeń PGR). Od 1955 roku Zjednoczenia PGR i zespoły tworzyły jedno przedsiębiorstwo wielozakładowe³⁵.

Działania te zburzyły dotychczasowy porządek w hierarchii zarządzania PGR. Jeden ogólnopolski – Centralny Zarząd został zastąpiony przez siedem Za-

³⁰ Ustawa z dnia 26 maja 1951 roku o organizacji władz naczelných w dziedzinie rolnictwa. Dz. U. z 1951 roku. Nr 30, poz. 236.

³¹ Uchwała nr 125 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 1953 roku w sprawie tymczasowej struktury organizacyjnej Ministerstwa Państwowych Gospodarstw Rolnych. M.P. z 1953 roku. Nr A–21, poz. 272.

³² K. Muszyńska, Ocena i metody opracowania akt administracji Państwowych Gospodarstw Rolnych w województwie koszalińskim (1946–1982), Archeion, 1986, t. 81, s. 63.

³³ Ibidem

³⁴ G. Czapińska, Historyczne uwarunkowania rozwoju rolnictwa uspołecznionego na Pomorzu Środkowym, Słupskie Prace Geograficzne, 2003, nr 1, s. 59.

³⁵ A. Karpińska, Wstęp do inwentarza zespołu Zjednoczenie Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej w Szczecinie, Szczecin 1984, ss. 15–16.

rządów Centralnych, umieszczonych w strukturze Ministerstwa PGR. Natomiast Zarządy Okręgowe, zostały zastąpione znacznie mniejszymi, pod względem zasięgu terytorialnego-Zjednoczeniami.

Olsztyński Zarząd Centralny PGR z siedzibą w Warszawie administrował 6 zjednoczeniami:

- Zjednoczeniem Państwowych Gospodarstw Rolnych w Elku;
- Zjednoczeniem Państwowych Gospodarstw Rolnych w Giżycku;
- Zjednoczeniem Państwowych Gospodarstw Rolnych w Kętrzynie;
- Zjednoczeniem Państwowych Gospodarstw Rolnych w Olsztynie;
- Zjednoczeniem Państwowych Gospodarstw Rolnych w Ornecie;
- Zjednoczeniem Państwowych Gospodarstw Rolnych w Ostródzie.

Do podstawowych zadań Zjednoczenia należało kierowanie całokształtem działalności zespołów wchodzących w jego skład, a w szczególności:

- organizowanie w zespołach wykonania planów gospodarczo-finansowych, zarządzeń i zaleceń Ministerstwa PGR,
- analizowanie, rozpowszechnianie i wprowadzanie do produkcji wyników doświadczeń,
- dokonywanie podziału zadań planowanych, opracowywanie wytycznych w sprawie rocznych kwartalnych i miesięcznych planów gospodarczo-finansowych³⁶.

Na czele Zjednoczenia PGR stał dyrektor, który mianował dwóch zastępców. Tak zorganizowanej kadrze zarządzającej podlegały następujące komórki organizacyjne:

1. Dział Planowania
2. Dział Kadr i Szkolenia Zawodowego
3. Inspektorat Organizacyjny
4. Dział Inwestycji i Remontów
5. Sekcja Zaopatrzenia Materiałowo-Technicznego
6. Dział Administracyjny
7. Dział Finansów i Księgowości
8. Dział Produkcji Roślinnej
9. Dział Zootechniki
10. Dział Mechanizacji i Transportu
11. Inżynier ds. Produkcji Przemysłowo-Rolnej
12. Starszy Technik BHP i ppoż.

³⁶ A. Karpińska, op. cit., s. 17.

13. Technik Wynalazczości i Racjonalizacji³⁷.

Kompetencje wyżej przedstawionych jednostek prezentuje tabela:

Nazwa komórki organizacyjnej	Zakres działania
Dział Planowania	wykonywanie wszystkich prac planistycznych występujących w działalności Zjednoczenia: opracowuje projekty zbiorczych planów gospodarczo-finansowych, inwestycyjnych, kapitalnych remontów, zatrudnienia i płac, planuje koszty własne produkcji oraz sprawuje bezpośrednią kontrolę, instruktaż i pomoc zespołom w zakresie realizacji planu obniżenia kosztów własnych produkcji, analizuje sprawozdania podległych jednostek oraz sporządza sprawozdania zbiorcze
Dział Kadry i Szkolenia Zawodowego	zagadnienia właściwego doboru, opieki nad kadrami, polityki personalnej, dyscypliny pracy i szkolenia zawodowego
Inspektorat Organizacyjny	opracowywanie projektów etatów osobowych, schematów organizacyjnych i normatywów, obsady osobowej Zjednoczenia oraz wnioskowanie w zakresie tworzenia lub reorganizacji jednostek PGR, sprawy pomiarów, ewidencji stanu posiadania oraz sprawozdawczości z ruchu ziemią
Dział Finansów i Księgowości	wszystkie prace księgowo-finansowe występujące w działalności Zjednoczenia
Dział Inwestycji i Remontów	bezpośrednie kierowanie całokształtem zagadnień realizacji planów budownictwa inwestycyjnego, kapitalnych remontów i konserwacji
Sekcja Zaopatrzenia Materiałowo-Technicznego	kierowanie całokształtem zagadnień zaopatrzenia materiałowo-technicznego i budowlanego
Dział Administracyjny	sprawy związane z administracją Zjednoczenia, koordynowanie pracy komórek organizacyjnych Zjednoczenia w zakresie właściwej organizacji pracy biurowej, obsługa kancelaryjna organów Zjednoczenia, operatywne kierowanie urządzeniami socjalnymi i zagadnieniami prawnymi Zjednoczenia
Dział Produkcji Roślinnej	całokształt zagadnień dotyczących kierowania nadzoru, kontroli i organizacji produkcji roślinnej w jednostkach wchodzących w skład Zjednoczenia
Dział Zootechniki	bezpośrednie kierowanie i odpowiedzialność za całokształt zagadnień w zakresie produkcji zwierzęcej i opieki weterynaryjnej w jednostkach wchodzących w skład Zjednoczenia, a przede wszystkim realizacja obowiązujących planów produkcji i planów dostaw na rzecz państwa

³⁷ K. Muszyńska, op. cit., s. 63.

Nazwa komórki organizacyjnej	Zakres działania
Dział Mechanizacji i Transportu	kierowanie całokształtem zagadnień mechanizacji i transportu w jednostkach podległych, kontrolowanie realizacji obowiązujących planów
Inżynier ds. Produkcji Przemysłowo-Rolnej	kierował całokształtem zagadnień produkcji przemysłu rolnego, organizował zaplecze surowcowe dla zakładów przemysłowych, kontrolował gospodarkę cieplną i energetyczną
Starszy Technik BHP i ppoż.	kierował zagadnieniami dotyczącymi bezpieczeństwa i higieny pracy w jednostkach podległych
Technik Wynalazczości i Racjonalizacji	kierował całokształtem zagadnień dotyczących wynalazczości i racjonalizacji oraz upowszechniania doświadczeń i osiągnięć

1.4. Wojewódzki Zarząd Państwowych Gospodarstw Rolnych w Olsztynie.

Kolejne istotne zmiany organizacyjne nastąpiły w roku 1956. W kwietniu zlikwidowano Centralne Zarządy w Ministerstwie PGR i zamiast nich utworzono 16 Wojewódzkich Zarządów PGR, a wśród nich Wojewódzki Zarząd Państwowych Gospodarstw Rolnych w Olsztynie (dalej: Wojewódzki Zarząd PGR)³⁸. Zniesiono również Ministerstwo PGR. Sprawy państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej i handlowej oraz przemysłu rolnego przejęło Ministerstwo Rolnictwa³⁹. Funkcję centralnego ośrodka organizacji i zarządzania gospodarstwami przejęła w ramach Ministerstwa Rolnictwa początkowo Generalna Dyrekcja PGR, a następnie po jej przekształceniu Generalny Inspektorat PGR⁴⁰.

Równie poważnych zmian doświadczały struktury terenowe PGR. Z dniem 1 stycznia 1957 roku rozpoczęła się likwidacja Zjednoczeń PGR, a zespoły PGR znów uzyskały samodzielność gospodarczą. W przypadku województwa olsztyńskiego likwidacja Zjednoczeń miała nastąpić do dnia 25 lutego 1957 roku⁴¹. Przejściowo funkcje kontrolno-koordynujące z ramienia Generalnej Dyrekcji sprawowały w terenie Inspektoraty Rejonowe, funkcjonujące w olsztyńskich strukturach PGR od lutego 1958 roku⁴². W Wojewódzkim Zarządzie PGR powstało 20 inspektoratów PGR⁴³ z siedzibą w: Bartoszycach, Braniewie, Ornecie, Działdowie, Giżycuku, Górowie Iławeckim, Kętrzynie, Korszrach, Lidzbarku Warmińskim, Morągu,

³⁸ Biuletyn Ministerstwa Państwowych Gospodarstw Rolnych z 1956 roku Nr 14/146, poz. 105.

³⁹ Ustawa z dnia 13 listopada 1956 roku o zmianie organizacji naczelných organów administracji publicznej w zakresie rolnictwa. Dz. U. z 1956 roku, nr 54, poz. 242.

⁴⁰ A. Karpińska, op. cit., s. 19.

⁴¹ APO, ZPPGR, sygn. 557/607, s. 33.

⁴² APO, ZPPGR, sygn. 557/646, s. 1.

⁴³ Inspektoraty sprawowały bezpośredni nadzór w terenie nad przedsiębiorstwami Państwowych Gospodarstw Rolnych. Zob. APO, ZPPGR, sygn. 557/654, ss. 72–87, Instrukcja w sprawie zakresu działania Inspektoratów.

Mrągowie, Nidzicy, Iławie, Olsztynie, Ostródzie, Pasłęku, Pisz, Reszlu, Szczytnie oraz Węgorzewie⁴⁴. Zatem swym zasięgiem Wojewódzki Zarząd PGR, za pośrednictwem Inspektoratów, obejmował całość województwa olsztyńskiego⁴⁵.

Poszczególne przedsiębiorstwa prowadzone były w ramach narodowych planów gospodarczych według zasad rozrachunku gospodarczego i rozliczały się z budżetem państwa poprzez budżet centralny⁴⁶. Zwierzchni nadzór nad przedsiębiorstwami sprawował minister rolnictwa przez Wojewódzkie Zarządy PGR bezpośrednio lub za pośrednictwem właściwego Inspektoratu⁴⁷.

Od 1 lipca 1958 roku Wojewódzki Zarząd PGR został podporządkowany Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie (dalej: PWRN)⁴⁸, które uprawnione było do:

- ustalania kierunków produkcji PGR,
- oceny zbiorczych planów gospodarczo-finansowych i inwestycyjnych,
- oceny zbiorczych sprawozdań finansowych,
- przyjmowania i zwalniania za zgodą ministra rolnictwa dyrektorów i jego zastępców,
- podejmowania decyzji w sprawach dotyczących stanu posiadania oraz organizacji jednostek PGR.

Wojewódzki Zarząd PGR sprawował w imieniu PWRN funkcje nadzoru, koordynacji i kontroli działalności przedsiębiorstw PGR oraz reprezentował interesy PGR wobec PWRN. Wojewódzki Zarząd PGR w ramach swych zadań przede wszystkim kierował polityką produkcyjną i ekonomiczną przedsiębiorstw PGR podległych PWRN oraz organizował prace związane z realizacją ustaw, dekretów, postanowień rządu, wytycznych Ministra Rolnictwa oraz uchwał PWRN w odniesieniu do PGR. Poza tym był odpowiedzialny za wykonanie przez przedsiębiorstwa PGR podstawowych wskaźników planu gospodarczo-finansowego⁴⁹.

W ramach wyżej przedstawionych zadań Wojewódzki Zarząd PGR: ustalał i zatwierdzał główne kierunki produkcyjne dla poszczególnych rejonów w oparciu o plan wojewódzki, zatwierdzał plany organizacyjno-urządzeniowe podległych

⁴⁴ Ibidem, s. 135.

⁴⁵ Zasięg działania poszczególnych inspektoratów obejmował zasadniczo granice danego powiatu, jedynie w przypadku powiatu braniewskiego i kętrzyńskiego funkcjonowały dwa Inspektoraty (Braniewo i Orneta; Kętrzyn i Korsze), natomiast w dla powiatów nowomiejskiego i suskiego powołano jeden Inspektorat w Iławie.

⁴⁶ APO, ZPPGR, sygn. 557/654, s. 1, Zarządzenie nr 4 Dyrektora Wojewódzkiego Zarządu PGR w Olsztynie w sprawie wprowadzenia z dniem 1 lipca 1957 roku pełnego wewnętrznego rozrachunku gospodarczego w jednostkach Państwowych Gospodarstw Rolnych.

⁴⁷ Ibidem, s. 49, Zarządzenie Ministra Rolnictwa z dnia 7 marca 1958 roku Nr PGR/12/58 w sprawie utworzenia przedsiębiorstw państwowych na terenie Wojewódzkiego Zarządu PGR Olsztyn.

⁴⁸ Uchwała nr 232 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 1958 roku w sprawie przekazania radom narodowym państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej podporządkowanych wojewódzkim zarządom państwowych gospodarstw rolnych i rejonowym zarządom rybactwa. M.P. z 1958 roku, nr 55, poz. 318.

⁴⁹ A. Karpińska, op. cit., s. 21.

PGR, zatwierdzał podstawowe zadania wieloletnie i roczne plany gospodarczo-finansowe i inwestycyjne, koordynował, nadzorował i kontrolował całokształt działalności jednostek PGR oraz zapewniał im systematyczną pomoc i instruktaż⁵⁰.

Dla zapewnienia właściwej organizacji pracy w Wojewódzkim Zarządzie PGR wprowadzono w 1957 roku ramową strukturę organizacyjną⁵¹, która została gruntownie zreformowana w 1958 roku⁵² i prezentowała się następująco:

1. Wydział Ekonomiczno-Organizacyjny
 - 1.1. Sekcja Planowania i Statystyki
 - 1.2. Sekcja Organizacji
 - 1.3. Sekcja Zatrudnienia i Płac
 - 1.4. Sekcja Zaopatrzenia
 - 1.5. Sekcja Zbytu
 - 1.6. Sekcja Analiz Ekonomicznych i Urzędzeń Rolnych
2. Wydział Rolny
3. Wydział Zootechniki
4. Wydział Mechanizacji i Transportu
5. Wydział Inwestycji i Budownictwa
6. Wydział Kadr i Szkolenia
7. Wydział Nadzoru nad Produkcją i Obrotem Spirytusu
8. Wydział Finansów i Księgowości
 - 8.1. Sekcja Finansów
 - 8.2. Sekcja Księgowości
 - 8.3. Sekcja Kontroli
9. Referat Administracyjno-Gospodarczy
10. Radca Prawny
11. Inspektor Bezpieczeństwa i Higieny Pracy.

⁵⁰ APO, ZPPGR, sygn. 557/646, ss. 458–466, Wytyczne Ministra Rolnictwa dla prezydiów wojewódzkich rad narodowych w sprawie zakresu działania i organizacji wewnętrznej wojewódzkich zarządów PGR.

⁵¹ Ibidem, ss. 467–472, Ramowa struktura organizacyjna wojewódzkiego zarządu PGR, załącznik nr 1.

⁵² APO, ZPPGR, sygn. 557/654, ss. 138–146, Ramowy zakres czynności komórek organizacyjnych W. Z. PGR w Olsztynie–Załącznik do Zarządzenia nr 12 Dyrektora W. Z. PGR z 31.12.1958 roku.

Zakres czynności poszczególnych komórek organizacyjnych prezentuje poniższa tabela:

Nazwa komórki organizacyjnej	Zakres czynności
Wydział Ekonomiczno-Organizacyjny	
Sekcja Planowania i Statystyki	instruktarz i kontrola jednostek podległych w zakresie opracowania planów gospodarczo-finansowych, analiza ekonomiczna planów gospodarczo-finansowych Inspektoratów, sporządzanie zbiorówek w/w planów, opracowanie planów wieloletnich i perspektywicznych, koordynowanie sprawozdawczości, analizy wykonania planów
Sekcja Organizacji	sprawy stanu posiadania PGR, przejmowanie i przekazywanie nieruchomości, zmiany organizacyjne PGR, ewidencja jednostek PGR, ewidencja narad i konferencji, pomiary gruntów, rejestracja przedsiębiorstw, opiniowanie projektów zarządzeń i okólników
Sekcja Zatrudnienia i Płac	sprawy funduszu płac, interpretowanie Układu Zbiorowego Pracy, osadnictwo i repatriacja, zatrudnienie, współzawodnictwo pracy, premiowanie pracowników
Sekcja Zaopatrzenia	organizacja zaopatrzenia i rozdział paliw stałych, maszyn, nawozów sztucznych, środków ochrony roślin i pasz; instruktarz i kontrola w zakresie przechowywania materiałów technicznych i przemysłowych
Sekcja Zbytu	organizowanie i nadzór nad sprzedażą ziemiopłodów i produktów pochodzenia zwierzęcego, odstaw złomu i metali kolorowych
Sekcja Analiz Ekonomicznych i Urzędzeń Rolnych	opracowywanie analiz ekonomicznych działalności PGR, analizowanie wydajności i organizacji pracy
Wydział Rolny	organizowanie, kontrola i instruktaż w zakresie produkcji rolnej i przemysłowej, opracowywanie wytycznych do planów gospodarczo-finansowych, planowanie i nadzór robót wodno-melioracyjnych
Wydział Zootechniki	nadzór, kontrola, instruktarz i planowanie produkcji zwierzęcej w zakresie hodowli i chowu bydła, trzody chlewnej, owiec, koni, drobiu, zwierząt futerkowych i ryb stawowych
Wydział Mechanizacji i Transportu	zagadnienia mechanizacji i transportu oraz racjonalizacji i postępu technicznego
Wydział Inwestycji i Budownictwa	planowanie, sprawozdawczość, ewidencja i kontrola inwestycji
Wydział Kadr i Szkolenia	mianowanie, zwalnianie, przenoszenie pracowników Wojewódzkiego Zarządu PGR, prowadzenie ewidencji kadrowej, udzielanie urlopów, nagradzanie i karanie pracowników

Nazwa komórki organizacyjnej	Zakres czynności
Wydział Nadzoru nad Produkcją i Obrotem Spirytusu	nadzór nad produkcją i obrotem spirytusowym w gorzelniach rolniczych, weryfikacja gorzelni
Wydział Finansów i Księgowości	
Sekcja Finansów	planowanie finansowe, kontrola i instruktarz w zakresie prawidłowości finansowania, obsługa kasowa Wojewódzkiego Zarządu PGR
Sekcja Księgowości	opracowanie bilansów zbiorczych, prowadzenie księgowości własnej Wojewódzkiego Zarządu PGR, sprawozdawczość finansowa
Sekcja Kontroli	rewizja dokumentalna jednostek podległych, współpraca z władzami upoważnionymi do ścigania przestępców, kontrola całości gospodarki w podległych jednostkach przy udziale fachowych pracowników branżowych lub Inspektoratów
Referat Administracyjno-Gospodarczy	prowadzenie kancelarii ogólnej, administrowane budynkiem biurowym, prowadzenie archiwum
Radca Prawny	obsługa prawna Wojewódzkiego Zarządu PGR
Inspektor Bezpieczeństwa i Higieny Pracy	opracowanie projektów przepisów wykonawczych w zakresie BHP, kontrola przestrzegania BHP, dochodzenia i analizy przyczyn wypadków, opiniowanie w zakresie BHP, organizowanie i nadzór nad prowadzeniem kolonii dziecięcych, przedszkoli, żłobków i dziecińców w jednostkach PGR

1.5. Wojewódzkie Zjednoczenie Państwowych Gospodarstw Rolnych w Olsztynie

Kres działalności Wojewódzkiego Zarządu PGR w Olsztynie nastąpił w lipcu 1959 roku, kiedy to Rada Ministrów podjęła uchwałę w sprawie zniesienia Wojewódzkich Zarządów PGR i przekazania Wojewódzkim Radom Narodowym przedsiębiorstw podległych tym zarządom oraz utworzenia Wojewódzkich Zjednoczeń PGR⁵³.

Szczegółowy zakres działania Wojewódzkiego Zjednoczenia Państwowych Gospodarstw Rolnych w Olsztynie (dalej: Wojewódzkie Zjednoczenia PGR), jego organizację, uprawnienia, zasady finansowania oraz wykaz zgrupowanych i podległych przedsiębiorstw określał statut zjednoczenia. Chociaż sam statut przechodził liczne zmiany, a ostatnią jego wersję wprowadzono w 1973 roku⁵⁴, isto-

⁵³ Uchwała nr 350/59 Rady Ministrów z dnia 29 lipca 1959 roku w sprawie zniesienia Wojewódzkich Zarządów Państwowych Gospodarstw Rolnych i przekazania wojewódzkim radom narodowym przedsiębiorstw podległych tym zarządom oraz utworzenia Wojewódzkich Zjednoczeń Państwowych Gospodarstw Rolnych. M.P. z 1959 roku, nr 75, poz. 398.

⁵⁴ APO, ZPPGR, sygn. 557/1036, Zarządzenie nr 31 Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie z dnia 12 czerwca 1973 roku w sprawie nadania statutu WZ PGR w Olsztynie.

ta działalności przedsiębiorstwa była niezmienna. Wojewódzkie Zjednoczenie PGR było organizacją gospodarczą posiadającą osobowość prawną, w skład której wchodziły:

- zgrupowane przedsiębiorstwa gospodarki rolnej,
- Centrala Zjednoczenia z siedzibą w Olsztynie,
- Inspektoraty Rejonowe⁵⁵.

Podobnie jak Wojewódzki Zarząd PGR, również Wojewódzkie Zjednoczenie PGR podlegało PWRN. Podstawowym zadaniem Wojewódzkiego Zjednoczenia PGR było prowadzenie i realizacja polityki gospodarczej w zakresie rozwoju gospodarki rolnej w przedsiębiorstwach zgrupowanych w zjednoczeniu przez stwarzanie warunków zapewniających postęp techniczny i ekonomiczny produkcji rolnej. Przedmiot działania Wojewódzkiego Zjednoczenia PGR obejmował produkcje rolną na zaopatrzenie rynku, przemysłu przetwórczego i na potrzeby reprodukcji w rolnictwie. Organy Wojewódzkiego Zjednoczenia PGR stanowił:

- Naczelny Dyrektor Zjednoczenia⁵⁶;
- Kolegium Zjednoczenia⁵⁷;
- Centrala Zjednoczenia⁵⁸;
- Rada Techniczno-Ekonomiczna⁵⁹.

Porządek organizacyjny Wojewódzkiego Zjednoczenia PGR był wielokrotnie modyfikowany⁶⁰. Ostatnia zmiana pochodzi z 1973 roku i wprowadził ją regulamin organizacyjny Centrali Zjednoczenia⁶¹. Na czele Centrali Zjednoczenia zasiadał Naczelny Dyrektor⁶², któremu byli podporządkowani trzej Zastępcy Dyrektora⁶³ oraz Główny Księgowy⁶⁴. Podlegały im następujące komórki organizacyjne:

1. Wydział Produkcji Roślinnej.

1.1. Sekcja Nasiennictwa i Roślin Towarowych

⁵⁵ Inspektoraty rejonowe były terenowo wydzielonymi komórkami organizacyjnymi Centrali Zjednoczenia. Zlikwidowane z dniem 1.01.1973 roku Por. APO, ZPPGR, sygn. 557/1036.

⁵⁶ Naczelny Dyrektor kierował całokształtem działalności Wojewódzkiego Zjednoczenia i ponosił za nią odpowiedzialność.

⁵⁷ Kolegium Zjednoczenia było organem stanowiącym i opiniodawczo-doradczym w zakresie wspólnych przedsięwzięć Wojewódzkiego Zjednoczenia oraz całościowych planów i programów.

⁵⁸ Centrala Zjednoczenia była organem wykonawczym Naczelnego Dyrektora.

⁵⁹ Rada Techniczno-Ekonomiczna to organ doradczy Naczelnego Dyrektora w zakresie podstawowych problemów technicznych i ekonomicznych Wojewódzkiego Zjednoczenia.

⁶⁰ Por. K. Muszyńska, op. cit., ss. 66–68; APO, ZPPGR, sygn. 557/1036; APO, ZPPGR, sygn. 557/1644.

⁶¹ APO, ZPPGR, sygn. 557/1644, ss. 333–340, Zarządzenie nr 69 z dnia 15 marca 1973 roku Naczelnego Dyrektora Wojewódzkiego Zjednoczenia PGR w sprawie ustalenia regulaminu organizacyjnego Centrali WZ PGR w Olsztynie.

⁶² Podlegały mu bezpośrednio wydziały: Kontroli Gospodarczej, Organizacyjno-Prawny, Zatrudnienia i Płac.

⁶³ Podlegały im wydziały: 1 Zastępca: Produkcji Roślinnej, Produkcji Zwierzęcej, Zaopatrzenia i Zbytu; 2 Zastępca: Przemysłu i Przetwórstwa, Mechanizacji, BHP i Spraw Socjalnych, Gospodarczego; 3 Zastępca: Budownictwa, Ekonomiki, Ośrodek Postępu.

⁶⁴ Podlegały mu wydziały: Finansów i Księgowości, Organizacji Rachunkowości.

- 1.2. Sekcja Produkcji Pasz Podstawowych
- 1.3. Stanowisko Pracy: Ochrona roślin i chemizacja
- 1.4. Stanowisko Pracy : Ogrodnictwo i pszczelarstwo
- 1.5. Stanowisko Pracy: Leśnictwo i zadrzewienie
2. Wydział Produkcji Zwierzęcej.
- 2.1. Sekcja Chowu Bydła
- 2.2. Sekcja Chowu Trzody
- 2.3. Sekcja Gospodarki Paszowej
- 2.4. Stanowisko Pracy: Chów drobiu i zwierząt futerkowych
- 2.5. Stanowisko pracy: Chów owiec
3. Wydział Przemysłu i Przetwórstwa
- 3.1. Sekcja Gorzelni i Płatkarni
- 3.2. Sekcja Nadzoru nad Produkcją i Obrotem Spirytusu
- 3.3. Sekcja Suszarnictwa i Mieszalni Pasz
- 3.4. Stanowisko Pracy: Przetwórstwo spożywcze (ubój, piekarnictwo, napoje chłodzące itp.)
4. Wydział Budownictwa
- 4.1. Sekcja Programowania Inwestycji
- 4.2. Sekcja Nadzoru i Wykonawstwa Własnego
5. Wydział Mechanizacji
- 5.1. Sekcja Eksploatacji
- 5.1. Sekcja Transportu
- 5.3. Sekcja Warsztatowa i Organizacji Napraw
- 5.4. Stanowisko Pracy: Programowanie mechanizacji
6. Wydział Zaopatrzenia i Zbytu
- 6.1. Sekcja Zaopatrzenia
- 6.2. Sekcja Zbytu
7. Wydział Ekonomiki
- 7.1. Sekcja Planowania
- 7.2. Sekcja Statystyki i Analiz
- 7.3. Sekcja Płac i Normowania
- 7.4. Stanowisko Pracy: Doskonalenie systemu zarządzania przedsiębiorstwami
- 7.5. Stanowisko Pracy: Obrót nieruchomościami
8. Wydział Finansów i Księgowości
- 8.1. Sekcja Finansowania Przedsiębiorstw
- 8.2. Sekcja Obsługi Finansowej Centrali Zjednoczenia
9. Wydział Organizacji Rachunkowości
- 9.1. Sekcja Rachunkowości Przedsiębiorstw

- 9.2. Sekcja Mechanizacji Prac Obrachunkowych
- 10. Wydział Kontroli Gospodarczej
 - 10.1. Sekcja Ogólno-Rolna
 - 10.2. Sekcja Ekonomiczno-Finansowa
- 11. Wydział Organizacyjno-Prawny
 - 11.1. Sekcja Skarg i Wniosków
 - 11.2. Sekcja Organizacji i Gospodarki Lokalowej
 - 11.3. Sekcja Obsługi Prawnej
- 12. Wydział Zatrudnienia i Płac
 - 12.1. Sekcja Zatrudnienia i Płac
 - 12.2. Sekcja Szkolenia i Doskonalenia Kadr
 - 12.3. Stanowisko Pracy: Sprawy osobowe
 - 12.4. Stanowisko Pracy: Sprawy wojskowe
- 13. Wydział BHP i Spraw Socjalnych
 - 13.1. Sekcja Usług Socjalnych
 - 13.2. Sekcja Bezpieczeństwa Pracy
 - 13.3. Sekcja Ochrony Przeciwpowarowej
- 14. Wydział Gospodarczy
 - 14.1. Sekcja Gospodarcza
 - 14.2. Stanowisko Pracy: Gospodarka samochodowa
- 15. Ośrodek Postępu WZ PGR
 - 15.1. Pracownia Wdrażania Postępu
 - 15.2. Pracownia Technologiczno-Projektowa
 - 15.3. Pracownia Urządzeń i Organizacji Przedsiębiorstw Rolnych.

1.6. Zjednoczenie Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej w Olsztynie

Dnia 1 stycznia 1975 roku nastąpiła kolejna reorganizacja zarządzania rolnictwem państwowym, związana z gruntowną reformą administracyjną kraju. Dotychczasowe Wojewódzkie Zjednoczenia PGR zostały przekształcone w Zjednoczenia Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej (dalej: Zjednoczenia PPGR)⁶⁵.

W Zjednoczeniach PPGR zgrupowano przedsiębiorstwa wchodzące dotychczas w skład Wojewódzkich Zjednoczeń PGR i zjednoczeń rybackich. Nowe jednostki objęte zostały planem centralnym i podporządkowane Centralnemu Zarzą-

⁶⁵ APO, ZPPGR, sygn. 557/1935, Uchwała nr 155/74 Rady Ministrów w sprawie utworzenia Zjednoczenia Nasiennictwa Rolniczego i Ogrodniczego, Zjednoczenia Hodowli i Obrotu Zwierzętami, zjednoczeń państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej oraz Centralnego Zarządu Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej.

dowi Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej. Przedmiotem działania Zjednoczenia PPGR była produkcja rolna i rolno-przemysłowa, reprodukcja materiału siewnego, zagospodarowanie gruntów Państwowego Funduszu Ziemi oraz hodowla i produkcja rybicka.

Strukturę Zjednoczenia PPGR w Olsztynie normował statut wprowadzony 1 stycznia 1975 roku⁶⁶. Na Zjednoczenie PPGR w Olsztynie składało się 45 przedsiębiorstw⁶⁷ z powiatów: Bartoszyce, Biskupiec, Braniewo, Działdowo, Giżycko, Lidzbark Warmiński, Morąg, Mrągowo, Nidzica, Nowe Miasto, Olsztyn, Ostróda, Pasłęk, Pisz, Szczytno i Węgorzewo. W skład Zjednoczenia PPGR wchodziła również Centrala PPGR⁶⁸.

Organami Zjednoczenia PPGR były:

- Naczelny Dyrektor Zjednoczenia⁶⁹;
- Kolegium Zjednoczenia⁷⁰;
- Rada Techniczno-Ekonomiczna⁷¹.

Strukturę organizacyjną Centrali PPGR, obowiązującą od dnia 1 marca 1975 roku, ustalono według następującego schematu⁷²:

1. Wydział Kadr Kierowniczych

- 1.1. Stanowisko Pracy do spraw Osobowych
- 1.2. Stanowisko Pracy do spraw Doskonalenia Kadr
- 1.3. Stanowisko Pracy do spraw Ochrony przeciw Pożarowej
- 1.4. Stanowisko Pracy do spraw Wojskowych

2. Wydział Kontroli Gospodarczej

- 2.1. Sekcja Ogólno-Rolna
- 2.2. Sekcja Ekonomiczno-Finansowa

3. Wydział Produkcji Roślinnej

- 3.1. Sekcja Nasiennictwa i Roślin Towarowych
- 3.2. Sekcja Produkcji Pasz Podstawowych
- 3.3. Stanowisko Pracy do spraw Ochrony Roślin i Chemizacji

⁶⁶ Ibidem, Zarządzenie nr 289 Ministra Rolnictwa z dnia 28 listopada 1974 roku w sprawie nadania statutu Zjednoczeniu Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki rolnej w Olsztynie. GMorg-022/z-211.

⁶⁷ Ibidem, Wykaz przedsiębiorstw zgrupowanych w Zjednoczeniu Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej w Olsztynie.

⁶⁸ Centrala Zjednoczenia była organem wykonawczym Naczelnego Dyrektora.

⁶⁹ Naczelny Dyrektor stał na czele Zjednoczenia, kierował całością działalności i ponosił za nią odpowiedzialność.

⁷⁰ Kolegium Zjednoczenia było organem stanowiącym, opiniodawczym i doradczym. W jego skład wchodził: Naczelny Dyrektor Zjednoczenia oraz jego zastępcy, główny księgowy oraz dyrektorzy zgrupowanych przedsiębiorstw.

⁷¹ Rada Techniczno-Ekonomiczna to organ doradczy w zakresie podstawowych problemów ekonomicznych i technicznych, w jej skład wchodzi specjalistów powołani przez Naczelnego Dyrektora.

⁷² APO, ZPPGR, sygn. 557/1643, Zarządzenie Nr 1/75 z dnia 8 lutego 1975 roku Naczelnego Dyrektora Zjednoczenia Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej w Olsztynie. W sprawie ustalenia organizacji wewnętrznej Centrali Zjednoczenia.

- 3.4. Stanowisko Pracy do spraw Ogrodnictwa i Pszczelarstwa
- 3.5. Stanowisko Pracy do spraw Leśnictwa i Zadrzewienia
- 4. Wydział Produkcji Zwierzęcej.
 - 4.1. Sekcja Chowu Bydła.
 - 4.2. Sekcja Chowu Trzody Chlewnej
 - 4.3. Stanowisko Pracy do spraw Chowu Drobiu i Zwierząt Futerkowych
 - 4.4. Stanowisko Pracy do spraw Chowu Owiec
 - 4.5. Stanowisko Pracy do spraw Gospodarki Paszowej
- 5. Dział Głównego Specjalisty do spraw Obrotu Towarowego i Kooperacji
- 6. Główny Specjalista – Lekarz Weterynarii
- 7. Główny Specjalista do spraw Rybactwa, Łowiectwa i Turystyki
- 8. Wydział Przemysłu i Przetwórstwa
 - 8.1. Sekcja Gorzelni i Płatkarni
 - 8.2. Sekcja Nadzoru nad Produkcją i Obrotem Spirytusu
 - 8.3. Sekcja Suszarnictwa
 - 8.4. Sekcja Produkcji Pasz Przemysłowych
 - 8.5. Stanowisko Pracy do spraw Przetwórstwa Spożywczego
- 9. Wydział Mechanizacji
 - 9.1. Sekcja Eksploatacji
 - 9.2. Sekcja Transportu
 - 9.3. Sekcja Warsztatowa
 - 9.4. Sekcja Energetyczno-Paliwowa
 - 9.5. Stanowisko Pracy do spraw Mechanizacji Produkcji Zwierzęcej i Magazynów
- 10. Wydział Prawno-Administracyjny
 - 10.1. Sekcja Prawna
 - 10.2. Sekcja Organizacji i Gospodarki Lokalowej
 - 10.3. Sekcja Skarg i Wniosków
 - 10.4. Sekcja Gospodarcza
- 11. Wydział Służby Pracowniczej
 - 11.1. Sekcja Zatrudnienia, Normowania i Płac
 - 11.2. Sekcja Szkolenia Kadry Podstawowej
 - 11.3. Sekcja Socjalno-Bytowa
 - 11.4. Stanowisko Pracy do spraw BHP
- 12. Wydział Planowania i Ekonomiki
 - 12.1. Sekcja Planowania
 - 12.2. Sekcja Statystyki i Analiz
 - 12.3. Stanowisko Pracy do spraw Obrotu Nieruchomościami
- 13. Wydział Inwestycji i Budownictwa.

14. Wydział Finansów

15. Wydział Księgowości⁷³.

Całością przedsiębiorstwa kierował Naczelny Dyrektor⁷⁴, któremu podlegało trzech Zastępców⁷⁵ oraz Główny Księgowy⁷⁶.

Likwidacja Zjednoczenia PPGR rozpoczęła się 1 stycznia 1982 roku⁷⁷. Zakończenie działalności olsztyńskich struktur Zjednoczenia PPGR, nastąpiło 30 czerwca 1982 roku⁷⁸. W tym dniu przekazano majątek następcy prawnemu, czyli Zrzeszeniu Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej⁷⁹.

2. Charakterystyka archiwaliów

2.1. Materiały archiwalne Zarządu Państwowych Nieruchomości Ziemijskich⁸⁰.

2.1.1. Wydział Ogólno-Organizacyjny⁸¹ (lata: 1946–1949).

Seria zawiera zarządzenia i okólniki władz zwierzchnich oraz własne w układzie rocznym⁸². Znajdują się tu również dane o charakterze socjalno-bytowym pracowników ZPNZ⁸³, a także dane statystyczne ze stanu zatrudnienia⁸⁴ i współzawodnictwa pracy⁸⁵, jak i sprawy z zakresu BHP⁸⁶. Wyróżnienia wymaga protokół zdawczo-odbiorczy ZPNZ (sporządzony przy okazji zmiany na stanowisku dyrektora), który przedstawia strukturę przedsiębiorstwa w roku 1947⁸⁷, a także *wykazy Niemców do wysiedlenia*⁸⁸.

⁷³ Zakres działania komórek organizacyjnych – Zob. APO, ZPPGR, sygn. 557/1935.

⁷⁴ Nacelnemu Dyrektorowi podlegały bezpośrednio wydziały nr 1 i 2.

⁷⁵ Pierwszy Zastępca Nacelnego Dyrektora kierował pracą wydziałów od nr 3 do 7. Zastępca Dyrektora Nacelnego kierował pracą wydziałów od nr 8 do 11. Kolejnemu Zastępcy Dyrektora Nacelnego podlegały wydziały nr 12 i 13.

⁷⁶ Główny Księgowy kierował pracą wydziałów 14 i 15.

⁷⁷ Uchwała nr 242 Rady Ministrów z dnia 30 listopada 1981 roku w sprawie zasad, trybu i terminu znieśnienia zjednoczeń przedsiębiorstw państwowych. M.P. z 1981 roku, nr 32, poz. 286.

⁷⁸ APO, ZPPGR, sygn. 557/2049, ss. 24–26, Sprawozdanie z przebiegu likwidacji Zjednoczenia Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej w Olsztynie, dokonanej na dzień 30 czerwca 1982 roku.

⁷⁹ Zob. przypis nr 2

⁸⁰ APO, ZPNZ, sygn. 2471

⁸¹ APO, ZPNZ, sygn. 2471/1–27

⁸² APO, ZPNZ, sygn. 2471/1–6

⁸³ APO, ZPNZ, sygn. 2471/13–20

⁸⁴ APO, ZPNZ, sygn. 2471/ 21–22

⁸⁵ APO, ZPNZ, sygn. 2471/23–24

⁸⁶ APO, ZPNZ, sygn. 2471/26–27

⁸⁷ APO, ZPNZ, sygn. 2471/8

⁸⁸ APO, ZPNZ, sygn. 2471/11

2.1.2. Wydział Rolny⁸⁹ (lata: 1946–1949).

Została tu zgromadzona dokumentacja dotycząca wyodrębniania majątków i przygotowywania ich do parcelacji⁹⁰, sprawy dzierżaw⁹¹, informacje o zatrudnianiu pracowników rolnych⁹². Znajdują się tu również jednostki dotyczące przebiegu prac rolnych⁹³, a także wykazy i instrukcje dotyczące produkcji konkretnych ziemioplodów⁹⁴. Zachowały się również akta dotyczące produkcji zwierzęcej, ujmując w instrukcjach, wykazach i korespondencji hodowlę danego inwentarza żywego⁹⁵. Ocalała również duża podseria akt dotycząca gorzelni⁹⁶ i innych zakładów przemysłu rolnego⁹⁷. Ujęte są tu zagadnienia organizacji, sprawozdawczości, sprawy pracownicze, konferencje i kursy, kwestie remontów i zaopatrzenia, a także akta konkretnych gorzelni⁹⁸ i młynów⁹⁹. W podserii inspektoratu mechanizacji odnajdujemy informacje dotyczące administrowania maszynami rolniczymi, ich wykazy, naprawy, a także dane dotyczące personelu obsługującego ten sprzęt¹⁰⁰.

2.1.3. Wydział Zaopatrzenia i Zbytu (lata: 1946–1949)¹⁰¹

Zawiera dokumentację z zakresu gospodarki materiałami pędnymi¹⁰² oraz sprawozdania z obrotu inwentarzem żywym, materiałem siewnym i nawozami.

2.1.4. Wydział Finansowy (lata: 1946–1949)¹⁰³

Skupia akta o charakterze księgowym: preliminarze budżetowe¹⁰⁴, bilanse¹⁰⁵ oraz sprawozdania z realizacji inwestycji¹⁰⁶.

2.1.5. Wydział Regulacji i Planowania (lata: 1946–1949)¹⁰⁷

Sprawozdawczość w ZPNZ należy uznać za jedną z podstawowych funkcji tej instytucji. Zawarte są tu dane dotyczące planowania gospodarki rolnej w postaci

⁸⁹ APO, ZPNZ, sygn. 2471/28–112

⁹⁰ APO, ZPNZ, sygn. 2471/ 29–31

⁹¹ APO, ZPNZ, sygn. 2471/ 37–39

⁹² APO, ZPNZ, sygn. 2471/32–36.

⁹³ APO, ZPNZ, sygn. 2471/44–51.

⁹⁴ APO, ZPNZ, sygn. 2471/52–61.

⁹⁵ APO, ZPNZ, sygn. 2471/62–73.

⁹⁶ APO, ZPNZ, sygn. 2471/75–91.

⁹⁷ APO, ZPNZ, sygn. 2471/92–98.

⁹⁸ APO, ZPNZ, sygn. 2471/85–91.

⁹⁹ APO, ZPNZ, sygn. 2471/94–98.

¹⁰⁰ APO, ZPNZ, sygn. 2471/99–112.

¹⁰¹ APO, ZPNZ, sygn. 2471/113–117.

¹⁰² APO, ZPNZ, sygn. 2471/115–117.

¹⁰³ APO, ZPNZ, sygn. 2471/118–137.

¹⁰⁴ APO, ZPNZ, sygn. 2471/118–121.

¹⁰⁵ APO, ZPNZ, sygn. 2471/122–135.

¹⁰⁶ APO, ZPNZ, sygn. 2471/136–137.

¹⁰⁷ APO, ZPNZ, sygn. 2471/138–311.

preliminary gospodarczych i wniosków do Państwowego Planu Inwestycyjnego za poszczególne lata¹⁰⁸. Zachowała się korespondencja dotycząca organizacji sprawozdawczości zarządu¹⁰⁹, sprawozdania miesięczne ZPNZ za okres – od uruchomienia przedsiębiorstwa do czerwca 1947 roku¹¹⁰, sprawozdania miesięczne z zespołów za lata 1946–1948¹¹¹. Ujęta jest tu również sprawozdawczość z zakresu produkcji roślinnej i prac rolnych¹¹², produkcji zwierzęcej¹¹³, a także statystyka dotycząca zatrudnienia¹¹⁴. Należy również wspomnieć o wykazach majątków, które zawierają dane dotyczące nazw miejscowości polskich i niemieckich z podziałem na zespoły i powiaty. Osobną podserię stanowi grupa akt dotycząca spraw remontowo budowlanych, zawierająca dokumentację techniczną, kosztorysy, wyceny, wykazy budynków oraz kwestie elektryfikacji¹¹⁵. Wydział ten realizował również zadania związane z kontaktami z prasą¹¹⁶.

2.1.6. Organ Kontroli Wewnętrznej (lata: 1946–1949)¹¹⁷

Dokumentacja z działalności inspektorów okręgowych nie zachowała się zbyt obficie. Zaznaczyć należy obecność sprawozdań z różnego typu inspekcji i lustracji oraz akta z dochodzeń prowadzonych w sprawach karnych.

2.2. Materiały archiwalne Zarządu Okręgowego Państwowych Gospodarstw Rolnych w Olsztynie¹¹⁸. (lata: 1949–1954)

2.2.1. Dział Personalny i Szkolenia Zawodowego¹¹⁹ (lata: 1949–1951)

W dziale tym zgromadzono dokumentację dotyczącą zatrudnienia pracowników: sprawozdania, zagadnienia współzawodnictwa pracy oraz premiowania. Akta te zachowały się w stopniu szczątkowym. Całość akt osobowych z lat 1946–1982 znajduje się w zasobie archiwum zakładowego Agencji Nieruchomości Rolnej w Olsztynie.

¹⁰⁸ APO, ZPNZ, sygn. 2471/138–162.

¹⁰⁹ APO, ZPNZ, sygn. 2471/165–168.

¹¹⁰ APO, ZPNZ, sygn. 2471/172–187.

¹¹¹ APO, ZPNZ, sygn. 2471/191–207.

¹¹² APO, ZPNZ, sygn. 2471/216–224.

¹¹³ APO, ZPNZ, sygn. 2471/225–230.

¹¹⁴ APO, ZPNZ, sygn. 2471/214–215.

¹¹⁵ APO, ZPNZ, sygn. 2471/266–311.

¹¹⁶ APO, ZPNZ, sygn. 2471/163–164.

¹¹⁷ APO, ZPNZ, sygn. 2471/312–318.

¹¹⁸ APO, ZPPGR, sygn. 557/1–564.

¹¹⁹ APO, ZPPGR, sygn. 557/1–16.

2.2.2. Dział Koordynacji Planu¹²⁰ (lata: 1949–1954)

Umieszczono tu dokumentację dotyczącą zagadnień związanych z planowaniem gospodarczym. Uwagę zwraca znaczna ilość planów gospodarczo-finansowych dla poszczególnych zespołów oraz zbiorczych, w których znajdują się informacje nie tylko ściśle finansowe, lecz również opisujące poszczególne gospodarstwa. W dziale tym, zgodnie z jego kompetencjami, umieszczono materiały o ogólnej tematyce sprawozdawczej. Zachowały się cenne sprawozdania ogólne Zarządu Okręgowego PGR za okres 1949–1950.

2.2.3. Inspektorat Kontroli¹²¹ (lata: 1949–1954)

Problematyka kontroli PGR stanowi treść dokumentacji zawartej w tej podserii. Zebrano tu akta dotyczące organizacji i sprawozdawczości w zakresie kontroli. Ponadto znajdują się tu materiały dotyczące kontroli poszczególnych zakładów rolnych.

2.2.4. Dział Inwestycyjny¹²² (lata: 1949–1952)

Zawiera źródła w zakresie planowania inwestycyjnego, sprawozdawczości i organizacji robót inwestycyjnych. Przede wszystkim umieszczono tu dokumentację techniczną związaną z pracami remontowo-budowlanymi¹²³.

2.2.5. Starszy Referent Regulacji i Zmian Stanu Posiadania¹²⁴ (lata: 1949–1954)

Materiały archiwalne w zakresie organizacji i zmian struktury terenowej PGR stanowią treść niniejszej części. Zatem odnaleźć tu można akta związane z regulacjami rolnymi, reorganizacją zespołów, przejściami gospodarstw, a przede wszystkim znaczną ilość wykazów zespołów i gospodarstw.

2.2.6. Inspektor Bezpieczeństwa i Higieny Pracy¹²⁵ (lata: 1949–1951)

W zakresie BHP zachowała się dokumentacja o tematyce sprawozdawczej, będąca rejestracją ogólnego stanu BHP w zespołach, a także nieszczęśliwych wypadków.

2.2.7. Dział Produkcji Roślinnej¹²⁶ (lata: 1949–1951)

Odzwierciedlenie istoty działania PGR stanowi dokumentacja działu produkcji roślinnej. Zawarto tu najpierw materiały archiwalne o tematyce ogólnej

¹²⁰ APO, ZPPGR, sygn. 557/17–140.

¹²¹ APO, ZPPGR, sygn. 557/141–154.

¹²² APO, ZPPGR, sygn. 557/155–287.

¹²³ APO, ZPPGR, sygn. 557/275–287.

¹²⁴ APO, ZPPGR, sygn. 557/288–319.

¹²⁵ APO, ZPPGR, sygn. 557/320–327.

¹²⁶ APO, ZPPGR, sygn. 557/328–399.

w zakresie organizacji, planowania i sprawozdawczości produkcji rolnej. Dalej znajdują się akta dotyczące prac rolnych, głównie raporty z przebiegu prac oraz zagadnienia likwidacji odłogów. Następnie występuje dokumentacja szczegółowa, dotycząca konkretnego rodzaju produkcji rolnej: uprawa zbóż, ziemniaków, buraków cukrowych. Ponadto zebrano tu źródła o tematyce związanej z produkcją traw nasiennych, warzywnictwem, na koniec – ogrodnictwem.

2.2.8. Dział Produkcji Zwierzęcej¹²⁷ (lata: 1949–1952)

Produkcja zwierzęca należała również do podstawowych zadań PGR. Zachowana dokumentacja z tego okresu dotyczy najpierw zagadnień organizacji, planowania i sprawozdawczości produkcji zwierzęcej w ujęciu zbiorczym. Następnie według rzeczowego porządku znajdują się kolejno akta o tematyce związanej z: hodowlą bydła, koni, drobiu, owiec i trzody chlewnej. W tych grupach zachowała się głównie dokumentacja związana z organizacją produkcji i jej sprawozdawczością.

2.2.9. Dział Produkcji Przemysłowej¹²⁸ (lata: 1949–1951)

Zgromadzono tu wszelkie archiwalia związane z przemysłem rolnym. Gros materiałów dotyczy funkcjonowania gorzelnii rolniczych, ale znajdują się tu również akta młynów oraz jedna jednostka archiwalna dotycząca cegielni. Akta uporządkowano według struktury rzeczowej: w pierwszej kolejności usytuowano dokumentację ogólną w zakresie organizacji, planowania i sprawozdawczości, dalej znajdują się materiały charakteryzujące daną dziedzinę działalności przemysłowej (gorzelnictwo, młyny, cegielnie). Tu również odnaleźć można archiwalia odnoszące się do zatrudnienia w gorzelniach rolniczych oraz ich remontów i budowy.

2.2.10. Dział Mechanizacji i Transportu Własnego¹²⁹ (lata: 1949–1952)

Doskonałym materiałem odzwierciedlającym działalność PGR w zakresie mechanizacji są zachowane akta opisujące organizację działu i jego sprawozdania. Znajdują się tu również liczne okresowe wykazy prac i zużytych materiałów pędnych. Prócz tego uwagę zwraca dokumentacja rejestrująca stany inwentarzowe maszyn i narzędzi rolniczych.

2.2.11. Dział Finansowy¹³⁰ (lata: 1949–1954)

W dziale tym zachowały się głównie bilanse zbiorcze oraz kilka preliminarzy. Warta szczególnej uwagi jest również jednostka (sygn. 557/503) poświęcona pełnej

¹²⁷ APO, ZPPGR, sygn. 557/400–444.

¹²⁸ APO, ZPPGR, sygn. 557/445–466.

¹²⁹ APO, ZPPGR, sygn. 557/467–493.

¹³⁰ APO, ZPPGR, sygn. 557/494–512.

inwentaryzacji ZO na dzień 31.12.1949 roku. W układzie tej podserii podstawą jest kryterium chronologiczne, następnie rzeczowe.

2.2.12. Sekcja Socjalna¹³¹ (lata: 1949–1952)

Tu również zachowały się interesujące materiały organizacyjne (zarządzenia, instrukcje, okólniki dotyczące zagadnień socjalnych) oraz okresowe sprawozdania komórek organizacyjnych odpowiedzialnych za działalność socjalną. Prócz tego odnaleźć tu można dokumentację bardziej szczegółową – prezentującą działalność: przedszkoli i świetlic, akcji i świadczeń socjalnych oraz finansowania działalności socjalnej. Mniej oczywista dla tego działu, ale równie cenna jest spuścizna w zakresie współpracy ze Związkiem Zawodowym Pracowników Rolnych oraz organizacją Służba Polsce.

2.2.13. Dział Administracyjny¹³² (lata: 1949–1954)

Niezbyt liczną grupę akt, lecz wyjątkowo bogatą w treści zawiera podseria 13. Kompetencje tej komórki organizacyjnej odzwierciedlają archiwalia w postaci: protokołów z odpraw dyrektorów i pracowników różnego szczebla. Na szczególną uwagę zasługują zarządzenia wewnętrzne i zewnętrzne oraz akta dotyczące ogólnej struktury organizacyjnej ZO i jego kancelarii.

2.2.14. Dział Obrotu Towarowego i Zaopatrzenia Technicznego¹³³ (lata: 1949–1951)

Doskonałym odzwierciedleniem działalności w zakresie obrotu i zaopatrzenia materiałowego stanowi j.a. poświęcona sprawozdawczości działu. Prócz tego zachowały się głównie sprawozdania z obrotu inwentarzem żywym, paszami i paliwami.

2.3. Zjednoczenia Państwowych Gospodarstw Rolnych¹³⁴ (lata: 1951–1957)

Dokumentacja obrazująca działalność sześciu Zjednoczeń PGR zachowała się w niewielkim zakresie. Warto podkreślić, że seria ta traktuje Zjednoczenia w ujęciu zbiorczym (jedna seria dla wszystkich Zjednoczeń¹³⁵), co tym bardziej

¹³¹ APO, ZPPGR, sygn. 557/513–533.

¹³² APO, ZPPGR, sygn. 557/534–551.

¹³³ APO, ZPPGR, sygn. 557/552–564.

¹³⁴ APO, ZPPGR, sygn. 557/565–618.

¹³⁵ W okresie 1954–1956 w świetle prawa funkcjonowało 6 niezależnych Zjednoczeń i centrala olsztyńska z siedzibą w Warszawie. Zatem zasadne byłoby stworzenie serii dla każdego odrębnego Zjednoczenia. Struktura materiałów archiwalnych na to jednak nie pozwoliła, gdyż w większości zachowała się dokumentacja zbiorcza dotycząca wszystkich Zjednoczeń, czyli właściwa dla Zarządu Centralnego PGR Olsztyn. Jednak twórcą tej grupy akt z pewnością nie był Zarząd Centralny, gdyż funkcjonował on w Warszawie w ramach struktury Ministerstwa PGR. Z zachowanych akt wynika, że olsztyńskie zjednoczenie (jedno z 6 równorzędnych) realizowało wiele zadań centrali, choć nie było do tego uprawnione.

świadczy o szczątkowym stopniu zachowania dokumentacji z tego okresu funkcjonowania PGR.

2.3.1. Dział Planowania¹³⁶ (lata: 1953–1957)

Dział ten prawie w całości zawiera plany gospodarczo-finansowe, zarówno jednostkowe jak i zbiorcze, z całego okresu działalności Zjednoczeń. Znajdują się tu również analizy ekonomiczne z wykonania planów i produkcji.

2.3.2 Inspektorat Organizacyjny¹³⁷ (lata: 1952–1957)

Inspektorat Organizacyjny skupiał szeroki wachlarz zadań i funkcji. Stąd znajdujemy tu dokumentację opisującą organizację jednostek podległych, ponadto tematykę związaną z obrotem ziemią (przejmowaniem i przekazywaniem obiektów) oraz Zakładowe Umowy Zbiorowe Pracy dla poszczególnych Zjednoczeń.

2.3.3. Dział Administracyjny¹³⁸ (lata: 1951–1957)

Do zakresu zadań tego działu należała obsługa kancelaryjna dyrektora, zatem umiejscowiono w tej serii zachowane normatywy – głównie zarządzania własne. Uwagę zwracają również materiały z posiedzeń Zespołu Doradczego.

2.3.4. Dział Finansów i Księgowości¹³⁹ (lata: 1955–1956)

Całość zagadnień finansowych z działalności Zjednoczeń PGR zgromadzono w serii 04. Są to akta związane z planowaniem finansowym, bilanse zbiorcze dla olsztyńskiego zjednoczenia oraz zagadnienia kontroli finansowej.

2.4. Wojewódzki Zarząd Państwowych Gospodarstw Rolnych w Olsztynie¹⁴⁰ (lata: 1950–1960)

W tym przypadku należy również zwrócić uwagę na nie wielki stopień zachowania materiałów archiwalnych. Podstawowe funkcje i zadania twórcy zespołu pierwotnie odzwierciedlała działalność 20 komórek organizacyjnych. Do dziś zachowały się akta prezentujące aktywność jedynie 4 wydziałów.

¹³⁶ APO, ZPPGR, sygn. 557/565–587.

¹³⁷ APO, ZPPGR, sygn. 557/588–602.

¹³⁸ APO, ZPPGR, sygn. 557/603–610.

¹³⁹ APO, ZPPGR, sygn. 557/611–618.

¹⁴⁰ APO, ZPPGR, sygn. 557/619–701.

2.4.1. Wydział Ekonomiczno-Organizacyjny¹⁴¹ (lata: 1950–1959)

Zasadniczą część tego zbioru stanowią plany gospodarczo-finansowe dla zespołów gospodarstw. Ponadto znajdują się tu jednostki archiwalne o tematyce związanej z organizacją jednostek podległych – ich ewidencją i rejestracją; obrotem ziemią (przejmowanie i przekazywanie nieruchomości). Zagadnienia sprawozdawcze przynależne do niniejszego wydziału, zachowały się głównie w postaci ankiet o wynikach produkcyjnych i finansowych.

2.4.2. Wydział Finansów i Księgowości – Sekcja Finansów¹⁴² (lata: 1957–1959)

Wydział Finansów i Księgowości ujęto w dwóch podseriach, ze względu na szeroki zakres zadań tej komórki organizacyjnej. Działalność Sekcji Finansów prezentują sprawozdania, plany i bilanse finansowe.

2.4.3. Wydział Finansów i Księgowości – Sekcja Kontroli¹⁴³ (lata: 1955–1960)

Z kolei Sekcja Kontroli skupia całość zagadnień inspekcyjnych. Odnajdujemy tu głównie kontrole jednostkowych zakładów rolnych. Kryterium porządku poszczególnych j. a. oparto na funkcjonujących wówczas Inspektoratach Rolnych. Na początku wydziału umieszczono akta dotyczące kontroli ogólnych całego przedsiębiorstwa. Podserię zamykają jednostki poświęcone kontroli finansowej.

2.5. Wojewódzkie Zjednoczenie Państwowych Gospodarstw Rolnych w Olsztynie¹⁴⁴ (lata: 1956–1975)

2.5.1. Wydział Produkcji Roślinnej¹⁴⁵ (lata: 1958–1974)

Wszystkie materiały archiwalne tego wydziału dotyczą sprawozdawczości w zakresie produkcji roślinnej. Odnajdujemy tu sprawozdania ogólne, a także jednostkowe dla poszczególnych PGR. Osobną grupę stanowią sprawozdania wynikowe dotyczące prac rolnych.

2.5.2. Wydział Produkcji Zwierzęcej¹⁴⁶ (lata: 1958–1973)

W tym przypadku zachował się również wyłącznie materiał sprawozdawczy: zbiorcze sprawozdania z produkcji zwierzęcej oraz sprawozdania rzeczowe, w postaci załączników do sprawozdań finansowych.

¹⁴¹ APO, ZPPGR, sygn. 557/619–663.

¹⁴² APO, ZPPGR, sygn. 557/664–670.

¹⁴³ APO, ZPPGR, sygn. 557/671–701.

¹⁴⁴ APO, ZPPGR, sygn. 557/702–1659.

¹⁴⁵ APO, ZPPGR, sygn. 557/702–736.

¹⁴⁶ APO, ZPPGR, sygn. 557/737–745.

2.5.3. Wydział Przemysłu i Przetwórstwa¹⁴⁷ (lata: 1966–1974)

Roczne sprawozdania zakładów przemysłu rolnego stanowią zasadniczą i najcenniejszą część akt tego wydziału. Zachowały się również akta weryfikacyjne gorzelnicy na kampanie lat 1971/72–1973/74.

2.5.4. Wydział Budownictwa¹⁴⁸ (lata: 1961–1974)

W serii tej zgromadzono materiały poświęcone planom finansowania inwestycji. Znajdują się tu również sprawozdania roczne z działalności inwestycyjnej za okres 1963–1973.

2.5.5. Wydział Mechanizacji¹⁴⁹ (lata: 1962–1968)

Problematyka mechanizacji zachowała się w dwóch zasadniczych grupach akt: sprawozdania roczne o pojazdach mechanicznych oraz kontrole w zakresie mechanizacji. Warto w tym miejscu wspomnieć również o jednostce poświęconej wynalazczości.

2.5.6. Wydział Ekonomiki – Sekcja Planowania¹⁵⁰ (lata: 1959–1974)

Problematyka planowania gospodarczego utrwaliła się w dwóch dużych grupach akt w postaci planów gospodarczo-finansowych (jednostkowych i zbiorczych) oraz planów gospodarczego urzędzenia. Ponadto treść tej sekcji stanowi dokumentacja dotycząca planów pięcioletnich, ich przygotowania, realizacji i analizy oraz programy przestrzennej organizacji kierunków rozwoju i inwestowania rolnictwa.

2.5.7. Wydział Ekonomiki – Sekcja Statystyki i Analiz¹⁵¹ (lata: 1959–1974)

Odnaleźć tu można dokumentację dotyczącą analiz funkcjonowania PGR: analizy ekonomiczne, analizy ekonomiczno-techniczne, analizy ekonomiczno-produkcyjne oraz ankiety i sprawozdania o wynikach produkcyjnych i finansowych. Sporządzano je dla poszczególnych zakładów rolnych oraz zbiorcze.

2.5.8. Wydział Ekonomiki – Doskonalenie Systemu Zarządzania Przedsiębiorstwami¹⁵² (lata: 1958–1975)

Skupia materiały archiwalne w zakresie organizacji, ewidencji i rejestracji jednostek podległych Wojewódzkiemu Zjednoczeniu PGR.

¹⁴⁷ APO, ZPPGR, sygn. 557/746–755.

¹⁴⁸ APO, ZPPGR, sygn. 557/756–765.

¹⁴⁹ APO, ZPPGR, sygn. 557/766–775.

¹⁵⁰ APO, ZPPGR, sygn. 557/776–1011.

¹⁵¹ APO, ZPPGR, sygn. 557/1012–1070.

¹⁵² APO, ZPPGR, sygn. 557/1071–1087.

2.5.9. Wydział Ekonomiki – Obrót Nieruchomościami¹⁵³ (lata: 1957–1974)

Zagadnienia obrotu nieruchomościami, ich zbywaniem i nabywaniem, zachowały się w komplecie z okresu funkcjonowania Wojewódzkiego Zjednoczenia PGR, tzn. za okres 1957–1974.

2.5.10. Wydział Finansów i Księgowości¹⁵⁴ (lata: 1959–1975)

Oprócz typowych tu: planów finansowych, bilansów i sprawozdań finansowych, uwagę zwraca dokumentacja prezentująca przepisy prawne wydane przez Wydział Finansów, roczne wynikowe sprawozdania rzeczowe, materiały związane z inwentaryzacją środków trwałych. Zachowano tu również liczne protokoły kontroli stanu księgowości i finansów.

2.5.11. Wydział Kontroli Gospodarczej¹⁵⁵ (lata: 1958–1975)

Zasadnicza część dokumentacji w zakresie kontroli gospodarczej zawarto w tej obszernej podserii. W całość zagadnień związanych z inspekcjami wprowadza jednostka dotycząca organizacji kontroli. Dalej umiejscowiono materiały z kontroli zewnętrznych, które przechodziło Wojewódzkie Zjednoczenie. Następnie znajdują się liczne kontrole PGR według ich przynależności do konkretnych Inspektoratów Rolnych, potem kontrole przedsiębiorstw zgrupowanych w Kombinatach Rolnych i Wielozakładowych Przedsiębiorstwach i na końcu kontrole kompleksowe pojedynczych zakładów rolnych. W wydziale tym swoje miejsce znalazły również akta kontroli tematycznych: kontrole koloni letnich organizowanych przez Wojewódzkie Zjednoczenie, kontrole w zakresie gospodarki nawozowej, w zakresie zaszeregowania pracowników w gospodarstwach, dotyczące sprzedaży koni, inwentaryzacji, wynagrodzeń oraz zabezpieczenia mienia.

2.5.12. Wydział Organizacyjno-Prawny¹⁵⁶ (lata: 1958–1975)

W wydziale tym zgromadzono dokumentację związaną z obsługą kancelaryjną organów przedsiębiorstwa. Znajdują się tu zatem protokoły Kolegium Zjednoczenia i innych ciał kolegialnych, ponadto normatywy wydawane przez Naczelnego Dyrektora i inne zarządzenia własne, a także *Biuletyn Wojewódzkiego Zjednoczenia PGR* za okres 1959–1968.

¹⁵³ APO, ZPPGR, sygn. 557/1088–1093.

¹⁵⁴ APO, ZPPGR, sygn. 557/1094–1158.

¹⁵⁵ APO, ZPPGR, sygn. 557/1159–1629.

¹⁵⁶ APO, ZPPGR, sygn. 557/1630–1649.

2.5.13. Wydział Zatrudnienia i Płac¹⁵⁷ (lata: 1956–1974)

Pomimo nielicznie zachowanej spuścizny wydziału zatrudnienia, przetrwały do dziś sprawozdania z zatrudnienia z lat 1956–1972 oraz archiwalia prezentujące działalność Funduszu Premiowego (1965–1974).

2.5.14. Wydział BHP i Spraw Socjalnych¹⁵⁸ (lata: 1961–1968)

Zawiera materiały archiwalne w postaci kontroli przedsiębiorstw w zakresie BHP.

2.6. Zjednoczenie Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej w Olsztynie¹⁵⁹ (lata: 1952–1982)

2.6.1. Wydział Kontroli Gospodarczej¹⁶⁰ (lata: 1973–1982)

Ta grupa tematyczna skupia w pierwszej kolejności jednostki archiwalne dotyczące problematyki organizacji systemu kontroli, następnie uporządkowano akta dotyczące sprawozdawczości w postaci sprawozdań z wykonania planów kontroli oraz opracowania zbiorcze wyników kontroli kompleksowych. Dalej umiejscowiono akta dotyczące kontroli zewnętrznych Centrali Zjednoczenia, a po nich kontrole problemowe przedsiębiorstw (np. w zakresie tworzenia i wykorzystania funduszu socjalnego, w zakresie prawidłowości zaszeregowania pracowników, w zakresie prowadzonej kontraktacji i kooperacji, w zakresie przebiegu szkolenia zawodowego pracowników oraz prawidłowości zatrudniania.) Najbardziej obszerną część tej podserii stanowią kontrole kompleksowe poszczególnych zakładów rolnych, uporządkowane alfabetycznie.

2.6.2. Wydział Produkcji Roślinnej¹⁶¹ (lata: 1974–1981)

Chociaż nieliczne, jednak bogate w treści są archiwalia wydziału produkcji roślinnej. Zachował się komplet sprawozdań z produkcji roślinnej oraz planów zasiewów i zbiorów.

2.6.3. Wydział Produkcji Zwierzęcej¹⁶² (lata: 1974–1980)

Podobnie jak w poprzednim dziale, tu również można stwierdzić kompletność zachowanych sprawozdań, tym razem z produkcji zwierzęcej.

¹⁵⁷ APO, ZPPGR, sygn. 557/1650–1655.

¹⁵⁸ APO, ZPPGR, sygn. 557/1656–1659.

¹⁵⁹ APO, ZPPGR, sygn. 557/1660–2058.

¹⁶⁰ APO, ZPPGR, sygn. 557/1660–1884.

¹⁶¹ APO, ZPPGR, sygn. 557/1885–1894.

¹⁶² APO, ZPPGR, sygn. 557/1895–1900.

2.6.4. Dział Głównego specjalisty do spraw Obrotu Towarowego i Kooperacji¹⁶³ (lata: 1974–1982)

Treść niniejszego zbioru także wypełnia tematyka sprawozdawcza. Mieszczą się tu: sprawozdania roczne z zaopatrzenia materiałowego, sprawozdania ze skupu produktów rolnych oraz sprawozdania z obrotu węglem i koksem.

2.6.5. Wydział Przemysłu i Przetwórstwa¹⁶⁴ (lata: 1971–1981)

W dziale tym mieszczą się ogólne sprawozdania zakładów przemysłu rolnego za okres 1974–1975. Znajdują się tu również materiały sprawozdawcze z działalności: suszarń (1974–1980), mieszalni pasz treściwych (1970–1981), płatkarni ziemniaczanych (1971–1978), a także dokumentacja świadcząca o działalności gorzelni rolniczych (sprawozdania kampanijne z produkcji w gorzelniach za lata 1974–1978, kontrole w gorzelniach oraz sprawozdania z kontraktacji ziemniaków przemysłowych).

2.6.6. Wydział Mechanizacji¹⁶⁵ (lata: 1973–1982)

Działalność Wydziału Mechanizacji prezentują sprawozdania w zakresie: wykonania planu brygad remontowych; ze stanu i wykorzystania ważniejszych maszyn i urządzeń rolniczych oraz sprawozdania roczne o pojazdach mechanicznych.

2.6.7. Wydział Prawno-Administracyjny¹⁶⁶ 1952–1982 (26 j.a.)

Wydział ten obejmuje materiał źródłowy obrazujący działalność głównego organu Zjednoczenia, tzn. Kolegium Zjednoczenia PPGR. Zachowały się prawie w komplecie protokoły z posiedzeń Kolegium. Zebrano tu również normatywy wewnętrzne wydawane przez dyrektora oraz inne komórki organizacyjne. Są tu również akta przedstawiające działalność kancelaryjną oraz procesy archiwotwórcze jakie zachodziły w PGR z lat 1952–1980 (np. instrukcje kancelaryjne i rzeczowe wykaz akt, spisy zdawczo-odbiorcze akt)

2.6.8. Wydział Służby Pracowniczej¹⁶⁷ (lata: 1973–1982)

Skupiono tu całość zagadnień związanych z zatrudnieniem oraz BHP. Mieszczą się tu zatem sprawozdania z zatrudnienia oraz dokumentacja bezpieczeństwa i higieny pracy, w tym analizy wypadków.

¹⁶³ APO, ZPPGR, sygn. 557/1901–1907.

¹⁶⁴ APO, ZPPGR, sygn. 557/1908–1922.

¹⁶⁵ APO, ZPPGR, sygn. 557/1923–1927.

¹⁶⁶ APO, ZPPGR, sygn. 557/1928–1953.

¹⁶⁷ APO, ZPPGR, sygn. 557/1954–1959.

2.6.9. Wydział Planowania i Ekonomiki–Sekcja Planowania¹⁶⁸ (lata: 1969–1982)

Sekcja planowania wydziału ekonomiki zawiera dokumentację dotyczącą przygotowania i realizacji planu pięcioletniego na lata 1976–1980. Ponadto znajdują się tu: programy rozwoju na lata 1971–1975 oraz 1976–1980, wytyczne i analizy do planów gospodarczo-finansowych, wreszcie plany gospodarczo-finansowe jednostkowych przedsiębiorstw oraz perspektywiczne kierunkowe plany gospodarczego urzędu.

2.6.10. Wydział Planowania i Ekonomiki–Sekcja Statystyki i Analiz¹⁶⁹ (lata:1974–1980)

Spośród dokumentacji Sekcji Statystyki i Analiz, zachowały się jedynie analizy ekonomiczno-produkcyjne dla jednostkowych PGR za okres 1974–1980 oraz sprawozdania z usług produkcyjnych dla rolnictwa i usług dla ludności z lat 1976–1979.

2.6.11. Wydział Planowania i Ekonomiki – Obrót Nieruchomościami¹⁷⁰ (lata: 1972–1981)

W tej części zespołu umiejscowiono materiały archiwalne związane z organizacją jednostek podległych, ich tworzeniem, likwidacją, przekształceniami, wykazami zmian oraz wytycznymi za okres 1972–1976. Na szczególną uwagę zasługują wykazy jednostek organizacyjnych na dzień 1.07.1978 roku, 1.07.1979 roku oraz 1.01.1980 roku. Wymienić warto również dokumentację związaną z obrotem ziemią, czyli przejęcia i przekazania gruntów. Na koniec należy wspomnieć o j. a. sygn. 557/2015 – zawierającej akta rejestrowe PPGR z okresu 1975–1980.

2.6.12. Wydział Inwestycji i Budownictwa¹⁷¹ (lata: 1974–1982)

Obrazem działalności inwestycyjnej są zachowane archiwalia w postaci sprawozdań rocznych z działalności inwestycyjnej z całego okresu funkcjonowania PPGR to znaczy z lat 1975 –1982 oraz (równie kompletne) sprawozdania z wykonania planu produkcji budowlano-montażowej.

2.6.13. Wydział Finansów¹⁷² (lata: 1974–1982)

W tej podserii mieszczą się plany finansowe z lat 1974–1980, sprawozdania finansowe oraz bilanse (zbiorcze i jednostkowe). Wymienić również warto dokumentację kontroli finansowej oraz bilans likwidacyjny PPGR¹⁷³.

¹⁶⁸ APO, ZPPGR, sygn. 557/1960–2004.

¹⁶⁹ APO, ZPPGR, sygn. 557/2005–2014.

¹⁷⁰ APO, ZPPGR, sygn. 557/2015–2029.

¹⁷¹ APO, ZPPGR, sygn. 557/2030–2040.

¹⁷² APO, ZPPGR, sygn. 557/2041–2058.

¹⁷³ APO, ZPPGR, sygn. 557/2049.

Podsumowanie

Przedstawiona wyżej charakterystyka nie wyczerpuje tematu źródeł archiwalnych przechowywanych w APO, a dotyczących rolnictwa Warmii i Mazur. Określone na wstępie ramy organizacyjne ukierunkowały prezentację materiałów archiwalnych na jednostki PGR szczebla wojewódzkiego. Tymczasem w zasobie APO znajduje się również dokumentacja stanowiąca spuściznę po zespołach PGR-umiejscowionych najniżej w hierarchii tej instytucji. Odnaleźć można 16 tego typu zespołów archiwalnych z okresu 1946–1959, z miejscowości: Barczewo¹⁷⁴, Boże¹⁷⁵, Dobrze Miasto¹⁷⁶, Ełdyty Wielkie¹⁷⁷, Klewki¹⁷⁸, Lipowo¹⁷⁹, Mikołajki¹⁸⁰, Nikutowo¹⁸¹, Orneta¹⁸², Prejłowo¹⁸³, Sorkwity¹⁸⁴, Stary Olsztyn¹⁸⁵, Szynflis¹⁸⁶ i Track¹⁸⁷. Te, choć nieliczne pod względem ilości jednostek archiwalnych, zespoły zawierają cenne dane w zakresie planów gospodarczo-finansowych, sprawozdawczości, kontroli, dokumentacji technicznej obiektów, a przede wszystkim produkcji rolnej.

Ponadto problematyką rolniczą, w tym działalnością PGR, zajmowały się instytucje administracji ogólnej. Wśród władz wojewódzkich i okręgowych, w których spuściznie odnaleźć można informacje świadczące o funkcjonowaniu rolnictwa upaństwowionego, wymienić należy: Wydział Rolnictwa i Leśnictwa –

¹⁷⁴ APO, Zespół Państwowych Gospodarstw Rolnych Barczewo z siedzibą w Barczewie powiat Olsztyn, 1951–1957, nr zespołu: 558.

¹⁷⁵ APO, Zespół Państwowych Gospodarstw Rolnych w Bożem, powiat mrągowski, 1947–1959, nr zespołu: 260.

¹⁷⁶ APO, Zespół Państwowych Gospodarstw Rolnych Dobrze Miasto z siedzibą w Dobrym Mieście powiat Lidzbark Warmiński, 1951–1958, nr zespołu: 560.

¹⁷⁷ APO, Zespół Państwowych Gospodarstw Rolnych Ełdyty Wielkie z siedzibą w Ełdych Wielkich powiat Lidzbark Warmiński, [1955] 1956–1958, nr zespołu: 559.

¹⁷⁸ APO, Zespół Państwowych Gospodarstw Rolnych Klewki z siedzibą w Klewkach powiat Olsztyn, 1949–1958, nr zespołu: 561; APO, Warsztat Mechaniczny Państwowych Gospodarstw Rolnych Przedsiębiorstwo Państwowe w Klewkach powiat Olsztyn, 1958–1959, nr zespołu: 2985.

¹⁷⁹ APO, Zespół Państwowych Nieruchomości Ziemskich w Lipowie powiat Olsztyn, 1949, nr zespołu: 2980.

¹⁸⁰ APO, Zespół Państwowych Gospodarstw Rolnych w Mikołajkach, powiat mrągowski, 1952–1958, nr zespołu: 2733.

¹⁸¹ APO, Zespół Państwowych Gospodarstw Rolnych w Nikutowie, powiat mrągowski, 1955–1958, nr zespołu: 2734.

¹⁸² APO, Zespół Państwowych Gospodarstw Rolnych Orneta z siedzibą w Orniecie powiat Braniewo, 1952–1958, nr zespołu: 2959; APO, Zjednoczenie Państwowych Gospodarstw Rolnych Orneta z siedzibą w Orniecie powiat Braniewo, [1946] 1951–1955 [1962], nr zespołu: 1006.

¹⁸³ APO, Zespół Państwowych Nieruchomości Ziemskich w Prejłowie powiat Olsztyn, 1949, nr zespołu: 2981.

¹⁸⁴ APO, Zespół Państwowych Gospodarstw Rolnych w Sorkwitych, powiat mrągowski, 1948–1958, nr zespołu: 2732.

¹⁸⁵ APO, Zespół Państwowych Nieruchomości Ziemskich w Starym Olsztynie powiat Olsztyn, 1947–1949, nr zespołu: 2982.

¹⁸⁶ APO, Zespół Państwowych Nieruchomości Ziemskich w Szynflisie powiat Olsztyn, 1946–1949, nr zespołu: 2983.

¹⁸⁷ APO, Zespół Państwowych Nieruchomości Rolnych w Tracku powiat Olsztyn, 1949, nr zespołu: 2984.

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie¹⁸⁸, Wydział Rolnictwa–Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie¹⁸⁹, Wojewódzkie Biuro Geodezji i Terenów Rolnych – Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie¹⁹⁰. W przypadku administracji szczebla powiatowego i rejonowego wspomnieć należy o licznie reprezentowanych w zasobie APO zespołach starostw powiatowych z lat 1945–1950 i ich Referatach Rolnictwa i Reform Rolnych.¹⁹¹ Wspomnieć warto również o prezydiach powiatowych rad narodowych z okresu 1950–1975, w których funkcjonowały Wydziały Rolnictwa, Leśnictwa i Skupu¹⁹². Warto również zwrócić uwagę na instytucje publiczne z zakresu administracji specjalnej, które zajmowały się zagadnieniami rolnictwa. Spośród nich wymienić należy zespół akt: Wojewódzkiego Pełnomocnika Akcji Siewnej w Olsztynie z lat: 1945–1949¹⁹³ oraz Wojewódzki Urząd Ziemski w Olsztynie z okresu: 1945–1947¹⁹⁴.

Dokumentacja tych instytucji wymaga odrębnego przedstawienia, stanowić może znakomite uzupełnienie i rozszerzenie wyżej zaprezentowanych archiwaliów.

Karol Maciejko, *Vom staatlichen Grundeigentum bis zur staatlichen Landwirtschaft (1946–1982) – Charakteristik der Quellen zur Geschichte der verstaatlichten Landwirtschaft in den Beständen der Staatsarchivs in Olsztyn*

Zusammenfassung

Im Beitrag wurden die Quellen zur Geschichte der staatlichen Landwirtschaft in den Jahren 1946–1982 präsentiert, die im Staatsarchiv in Olsztyn aufbewahrt werden. In erster Linie wurden die organisatorischen Wandlungen umrissen, die sich im Laufe von vielen Jahren in den Staatlichen Landwirtschaften vollzogen haben, wobei die Kompetenzen einzelner Verwaltungseinheiten berücksichtigt wurden. Des Weiteren folgt die Charakteristik des Inhalts der Archivalien gemäß der Struktur des ersten Teils. Einer ausführlichen Analyse wurden die Organisation und das Erbe der staatlichen Landwirtschaften auf der Ebene der Wojewodschaft unterzogen, zur Ergänzung wurde eine kurze Charakteristik anderer Quellen und ihrer Autoren aus den Beständen des Staatsarchivs in Olsztyn beigefügt, die die Informationen über das Funktionieren der staatlichen Landwirtschaft in den Jahren 1946–1982 enthalten.

Übersetzt von Alina Kuzborska

Karol Maciejko, *From State Real Estate to State Farms (1946–1982) – The Characteristics of Sources for the History of Agriculture Nationalised in the State Archives in Olsztyn*

Summary

The article presents sources for the history of state agriculture in 1946–1982 housed in the State Archives in Olsztyn. Firstly, it provides an outline of the organisational changes of state farms (PGRs) over time, taking into

¹⁸⁸ APO, nr zespołu: 444.

¹⁸⁹ APO, nr zespołu: 391.

¹⁹⁰ APO, nr zespołu: 1253.

¹⁹¹ Np. APO, Starostwo Powiatowe w Iławie, nr zespołu: 398.

¹⁹² Np. APO, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Nowym Mieście Lubawskim, nr zespołu: 450.

¹⁹³ APO, nr zespołu: 619.

¹⁹⁴ APO, nr zespołu: 618.

account the competences of individual organizational units. This is followed by the characteristics of the contents of the archives according to the structure presented in the first part. As the detailed analysis was conducted on the organization and legacy of state-level agricultural holdings, the whole was supplemented by a short description of other sources and their creators, which contain information on the functioning of agriculture in the years 1946–1982 and stored in the State Archive in Olsztyn.

Translated by *Aleksander Pluskowski*

Dr Karol Maciejko
Archiwum Państwowe w Olsztynie
kmaciejko@wp.pl

Źródła archiwalne:

Archiwum Akt Nowych
Państwowe Nieruchomości Ziemskie. Zarząd Centralny w Poznaniu, nr zespołu 429.

Archiwum Państwowe w Olsztynie
Zjednoczenie Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej, nr zespołu 557.
Zarząd Państwowych Nieruchomości Ziemskich w Olsztynie, nr zespołu 2471.

Opracowania:

Karpińska Aleksandra
1984 *Wstęp do inwentarza zespołu Zjednoczenie Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej w Szczecinie*, Szczecin.

Muszyńska Krystyna
1986 *Ocena i metody opracowania akt administracji Państwowych Gospodarstw Rolnych w województwie koszalińskim (1946–1982)*, Archeion, t. 81, ss. 59–94.

Maciejko Karol
2015 *Zarząd Państwowych Nieruchomości Ziemskich czy Państwowe Nieruchomości Ziemskie – problem nazwy zespołu na tle dziejów jego twórcy*, Archeion t. 116, ss. 125–140.

**INSTYTUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO**